

EĞİTİM VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK: AMERİKAN ÜNİVERSİTELERİNDE İRK VE KÜLTÜR SAVAŞLARI

Dr. Alev Özkazaç
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

•••

Özet

Amerikan üniversitelerinde çokkültürcülük tartışmalarının konu edildiği bu yazıda, son dönem siyaset kuramında önemli bir yer edinmiş olan çokkültürcülük tartışmaları somut bir bağlam içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak, bu tartışmanın üç temel ayağı olarak görülen, olumlu eylem politikası, çokkültürcü müfredat ve ifade kurallarıyla ilgili sorunun genel hatları çizilmiş; daha sonra bu tartışmalar sırasında belirginleşen siyasi söylem ve konular analiz edilmiştir. Yazıda üniversite eğitimiyle ilgili olarak bu tartışma büyük ölçüde ırksal farklılıklar, yani siyah-beyaz sorunu çerçevesinde ele alınmıştır. Bu analizler ışığında geliştirilen yazının temel argümanları şöyle özetlenebilir: Amerika'da sağ ile solu bölen son derece hassas bir siyasi tartışmaya dönüşen çokkültürcülük konusundaki siyasi saflaşmalar aslında liberal bütünleşme umutlarının tükenmesiyle ilgili derin toplumsal sorunlara işaret etmektedir. Liberal bütünleşme umutlarının tükenişi siyah cemaati ve egemen düzen için farklı korkuları gündeme getirmekte ve karşılıklı zıtlaşmayı artırmaktadır. Bu süreçte siyahlar giderek daha fazla dışlanma korkusuyla dolarak içe kapanma eğilimi gösterirken egemen düzen de neo-liberal korkular temelinde söylemsel saldırıya geçerek onları daha da marjinalleştirmektedir.

Education and Multiculturalism: Race and Cultural Wars in American Universities

Abstract

This article aims to critically evaluate the 'multiculturalism debate' which has acquired a prominent place in contemporary political theory, by placing it in a concrete context. This concrete context is 'the multiculturalism debate' in American Universities, which has three main aspects: the affirmative action, the multicultural curriculum and the speech codes. Within this framework, I firstly present the main parameters of the debate and then try to figure out the discursive positioning of different political forces. In the light of this analysis, the main arguments of this article can be summarized as follows: The multiculturalism debate has become the source of a very heated political controversy, and a criteria of demarcation between left and right. The political positioning which has surfaced in this debate, points out to the great social transformations of the crisis of liberal integrationism and the rise of the new right. It also draws attention to the deep social and political fears created and consolidated by the exhaustion of the hopes of liberal integration.

Eğitim ve Çokkültürlülük: Amerikan Üniversitelerinde Irk ve Kültür Savaşları

Bu yazının konusunu Amerika'da üniversite eğitimi üzerinden yapılan çokkültürcülük tartışmaları oluşturuyor. Son dönem siyaset kuramında çok merkezi bir yer edinen çokkültürcülük tartışmasının belirli bir bağlamda kazandığı somut içeriğe bakarak bu kavramsal tartışmayı daha toplumsal bir bağlama oturtmaya çalışacağım. Bu bağlamda Amerikan üniversitelerinde çokkültürcülük tartışmasının üç temel ayağını oluşturan, etnik azınlık ve kadınlara uygulanan olumlu eylem (affirmative action) politikası, çokkültürcü eğitim ve müfredat ile ifade kuralları (speech codes) tartışmasını konu edineceğim. Birinci bölümde olumlu eylem tartışmasını anahatlarıyla tanımladıktan sonra bu tartışmadaki siyasal konumları çözümlenmeye çalışacağım. İkinci bölümde ise çokkültürcülük tartışmasının yolaçtığı siyasal konumlanmalara bakacağım. Son bölümde ise, tüm bu tartışmaların işaret ettiği daha derin toplumsal ve siyasal dönüşümü kavramaya yönelik olarak liberal bütünleşme projesinin krizine ve ona eşlik eden neo-liberal korkulara işaret edeceğim.

1. Olumlu Eylem Tartışması

a. Tartışmanın Anahatları

'Olumlu eylem' (affirmative action) terimi genel olarak, ırk, etniklik, cinsiyet gibi belirli nedenlerle ayrımcılığa uğradığı ve toplumsal yaşama eşit katılmak konusunda dezavantajlı olduğu düşünülen grupların bu dezavantajlarını gidermek, katılımlarını kolaylaştırmak veya toplumsal kaynaklardan daha adil faydalanmalarını sağlamak amacıyla kamu tarafından alınan farklı önlemlerin bütününe işaret eder.¹ Çok farklı biçimler alabilen

1 Amerika kökenli bir terim olan 'affirmative action' yerine Kanada'da 'istihdamda hakkaniyet' (employment equity), Avusturalya'da 'eşit istihdam fırsatları' (equal employment opportunities), Avrupa'da ise pozitif eylem (positive action) terimleri kullanılmaktadır. Terimlerdeki farklılaşmanın anlamına ilişkin olarak bkz. (BACCHI, 1996: 15).

olumlu eylem politikalarının gerisinde, sadece yasal eşitlik sağlayarak bazı ayrımcılıkların etkilerini gidermenin mümkün olmadığı, bunu sağlamak için pozitif önlemler alınması gerektiği düşüncesi yatar. Amerika bağlamında ise 'olumlu eylem', ırka ve cinsiyete dayalı olarak geçmişte uygulanmış olan ayrımcılığın izlerini telafi etmek amacıyla hem istihdam hem de eğitim alanında hükümet tarafından uygulanan tercih politikalarını (preferential treatment) gösterir. Buna göre hükümetler, kamu kurumlarında işe alma, üniversiteye öğrenci kabul etme, terfi gibi durumlarda ırk ve cinsiyet nedeniyle ayrımcılığa uğrayanların lehinde tercihlerde buldukları gibi hükümet tarafından verilen lisans ve ihalelerde de bu kriterler gözetilmektedir. Ben bu yazıda esas olarak olumlu tercih önlemlerinin ırka dayalı uygulamaları etrafında dönen siyasi tartışmayı konu edineceğim. Amerika'da 'ırksal tercihler' diye anılan bu politikalar Johnson döneminde bir hükümet politikası olarak başlamış olmakla birlikte asıl olarak 1964 tarihli Yurttaş Hakları Yasasına (Civil Rights Act) dayanır.² 1964 Yasası ırk ya da cinsiyet bazlı tercihlerden sözemediği halde, devlet için öngörülen ayrımcılık yapmama normunun özel sektör için de geçerli olmasını şart koşmuş; ayrıca siyah ve kadınların işe alınmasında ayrımcılığın etkili olup olmadığını denetlemek için bir hükümet organını yetkilendirmişti. 1950 sonrasında Amerika'yı derinden sarsan Yurttaş Hakları Hareketinin kazanımlarını yansıtan bu yasa, devlet merkezli açık ayrımcılık uygulamalarının kaldırılmış olmasına rağmen, hala ayrımcılığın sürdüğü ve toplumun birçok alanda ırk bazında ayrılmış olmaya devam ettiği saptamasına dayanıyordu. Bu nedenle eğitim, iş becerileri ve beklentileri resmi ırkçılık politikaları tarafından şekillendirilmiş olan siyahların topluma tam katılımlarını sağlamak için özel bir desteğe ihtiyaçları olduğu düşünülüyordu. Ayrımcılığın her düzeyde kaldırılmasının ötesinde, önemli miktarda siyahın önemli toplumsal mevkilere getirilmesini sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi pekiştireceği umut edilen bu politika, geçmişte kalan resmi ayrımcılığın izleri silinene kadar, yani geçici süreyle uygulanacak bir telafi mekanizması olarak düşünülmüştü.

Yasanın, açıkça ırk ve cinsiyete dayalı lehte ayrımcılık yapılmasını zorunlu kılmış olmamasına rağmen, özel işletmeler ve kamu kurumlarını ayrımcılık yapmadıklarını kanıtlamaya zorlaması, bu kurumları bu konuda pozitif kanıtlar sunmaya, yani siyahlar, etnik azınlıklar ve kadınları belirli oranlarda istihdam etmeye yöneltti. Daha sonra 1972 tarihli Eşit İstihdam Fırsatları Yasası ile, kurumların hazırladığı hedef ve planların uygulanmasını gözetmek üzere bir komisyon kuruldu. Böylece üniversiteler de dahil olmak üzere çeşitli kamu kurumları işe alma ve terfilerde belirgin bir ırksal tercih politikası gütmeye başladılar. Olumlu eylemin pratikte ırka dayalı kota ve 'tersinden ayrımcılık' anlamına geldiği eleştirilerinin yoğunlaşmaya başladığı

2 Olumlu eylemin tarihsel gelişimi hakkında bkz. (SKRENTNY, 1996).

70'lerin sonuna doğru California Üniversitesi aleyhine açılan bir davada hakimın yaptığı yorum ile üniversitede olumlu eylemin yasal temeli atılmış oldu. 'Bakke davası' diye anılan bu ünlü davada (Bakke vs University of California Regents, 1978) hakim Powel, ırk bazlı kotaların anayasal olmadığına; üniversiteye kabul sürecinde ırkın, sadece öğrencilerin entelektüel çeşitliliğini artırmak gayesinin bir aracı olarak dikkate alınabileceğine hükmetti.³ Bakke kararının ardından üniversiteler kendi uygulamalarını bu karara dayanarak savunmaya başladılar. Ancak bu konudaki uygulama önemli bir yorum farklılığı üzerinden ayrışyordu. Bazı üniversiteler, bu kararı kabul sürecinde 'diğer değişkenler eşit olduğunda ırka dayalı tercihin yapılabileceği' şeklinde yorumlarken, diğerleri ise ırk değişkenine, ulaşmak istedikleri etnik kompozisyon ne kadarsa onun gerektirdiği ölçüde ağırlık vermeye başladılar.⁴ 90'lı yıllara gelindiğinde üniversitede bu uygulama ile istenilen büyük ölçüde başarılmış; önemli miktarda siyah, toplumun önemli mevkilerine gelmelerini sağlayacak tarzda eğitim sisteminin içine dahil edilmişti. Örneğin, 50'lerde Amerika'nın tıp ve hukuk gibi dallardaki en seçkin üniversitelerindeki siyah öğrenci yok denecek kadar azken, 90'larda bu oran %7-8 civarına çıkmıştı. Ancak bu derecede bir temsile ulaşmak için çok güçlü bir ırksal tercih yapılması gerekmişti.⁵

Reagan dönemiyle birlikte olumlu eylem başta muhafazakar sağ tarafından olmak üzere, yaygın biçimde sorgulanmaya başladığında, kamuoyuyla birlikte mahkemelerin yorumu da hızla uygulamanın aleyhine dönmeye başladı. 1991 tarihli Yurttaş Hakları Yasası hala eski korumaları sürdürmekle birlikte, federal mahkemelerin verdikleri kararlar nedeniyle hükümetin uygulamadaki rolü azaltıldı. Federal mahkemeler, Bakke kararını açıkça ve tamamen reddetmeksizin giderek kararı anlamsızlaştıracak, yani uygulamada ırkın üniversiteye kabulde önemli bir faktör olarak kullanılmasını zorlaştıracak kararlar almaya başladılar. CIR (Center for Individual Rights) gibi sivil toplum örgütlerinin önderliğinde açılan davalarda mahkemeler, Bakke davasında hakimın yaptığı yorumun uygulamada aşıldığı değerlendirmesini yaparak üniversiteler aleyhine kararlar verdiler. Öte yandan üniversitelerle ilgili olmayan diğer olumlu eylem davalarında da 'geçmişte yapılan bir ayrımcılığın

3 Bakke davasına ilişkin olarak bkz. (SCHRAG, 1999b; BRYDEN, 1998).

4 Örneğin Michigan Üniversitesi Bakke kararına dayanarak, yeterli olan tüm siyahları kabul ediyor ama yeterli olan pek çok beyazı reddediyordu. Michigan 150 puandan 20'sini ırka veriyordu ki bu, SAT (Standart Aptitude Test) derecelerine verilen puandan daha az ama diğer kategorilere verilenlerden daha fazlaydı (TROW, 1999: 76).

5 Seçkin üniversitelerdeki siyah öğrenci oranı 1951'de %0,8, 1965'de ise %1 iken, 1995'de hukuk okullarında %7,5, tıp okullarında %8,1'e yükseldi. Bu düzeyde bir temsile ulaşmak için örneğin 1989'da, siyahların %42'sine beyazların ise %25'ine olanak sağlanmıştı. Aynı dönemde SAT açısından siyah beyaz ayrımı da siyahların lehine %25 azalmış olmakla birlikte bu derece bir temsile olanak sağlamıyordu (GLAZER, 1999: 51).

doğrudan telafisi niteliğinde olmayan hiçbir ırk bazlı önlemin alınamayacağı' şeklinde hükümler verilmeye başlandı. Nihayet Anayasa Mahkemesi (Supreme Court) iyi niyetli de olsa federal devlet ve eyaletler tarafından dayatılan tüm ırksal tercihlerin kesin bir anayasal denetimden geçmesi gerektiğini karar verdi.⁶

İrksal tercihlere yönelik olarak mahkemelerin bu yorumu belirleyici olmakla birlikte, tepkinin asıl kaynağının yeni sağın damgasını vurduğu genel zihniyet dönüşümden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle mahkeme kararlarının sözkonusu olmadığı yerlerde bile üniversiteler uygulamayı kaldırma eğilimi gösteriyorlar; dahası bu uygulama bazı eyaletlerde referandum konusu yapılarak reddedilmiş bulunuyor.⁷ İrka dayalı tercihlerin kaldırılması kararını alan ya da mahkeme tarafından buna zorunlu tutulan yerlerde, Bakke kararının öne çıkardığı entelektüel çeşitlilik kaygısının güç kazandığı görülüyor. Bu bağlamda kabulde ırk değişkenini de bir şekilde dahil edebilecek tarzda daha esnek değerlendirme kriterleri önerilmeye başlanıyor ve çok eleştirilen SAT (Standart Aptitude Test) sonuçlarına yaslanmak yerine daha bütüncül bir değerlendirilmeye yönelmenin gerekliliği savunuluyor.⁸

90'lı yıllarda Amerika'nın en hassas, en yakıcı siyasi konularından biri haline gelen olumlu eylem tartışması giderek sağ ile solu ayıran temel ölçütlerden biri olarak görülmeye başladı. Özellikle bu uygulamaya son veren üniversitelerde etnik azınlıklara mensup öğrencilerinin sayısında belirgin bir azalma yaşandığı tespiti manşetlere çıkmaya başladığında, siyasi alanın bu konu üzerinden ikiye bölünmesi eğilimi daha da belirginleşti. Uygulamaya yönelik asıl güçlü itiraz, 'ırksal tercihleri' anayasanın eşitlik ilkesine ve Amerika'nın temel kurucu değerlerinden biri olarak görülen renk körlüğü idealine aykırı

6 Anayasa Mahkemesi 1995'de federal ihalelerde ırksal önlemlerin kullanılmasını çok sınırladı, 1996'da ise irka dayalı seçim bölgesi belirleme önlemini yasakladı. Aynı yıl Teksas Hukuk Fakültesi'nin sayısal kriterler kullanmasını durdurdu. 1999'da Massachusetts'de federal temyiz mahkemesi Boston Latin okulundaki ırk bazlı kabul formülünü geçersiz kıldı. Bazı yerlerde temyiz mahkemesi üniversitede ırkın kabulde bir değişken olarak kabul edilmesini reddetti (FRIED, 1999; WILSON, 1999: 62).

7 1996'da California ve Washington'da bir referandum ile devlet ihalesi, eğitim ve işe almada ırk ve cinsiyet temelli tercihleri kaldırıldı. Bu karardan bir yıl önce California üniversitesi kabul, kiralama ve ihalelerde ırk, din, cinsiyet, renk, etniklik veya ulusal kökene dayalı olarak tercih yapılamayacağını kararlaştırmıştı. Teksas, Washington ve Michigan üniversitelerinde de irka dayalı olumlu eyleme son verildi (THERNSTROM, 1998: 34; CITRIN, 1996).

8 Örneğin olumlu eylemi kaldıran California'nın Irvin Koleji ve Michigan Hukuk Fakültesi'nde uygulanmaya başlanan esnek kriterlerin (inisiyatif alma ve liderlik potansiyeli, kişisel zorluklarla başa çıkma, bilinçlilik, yurttaş ve kültürel bilinç, ödül ve takdirnameler, uzmanlık bilgileri gibi kriterlerin öne çıkarılması, sınav sonuçlarının yanısıra tavsiye mektupları, başvuru makalesi, öğrencinin lisans kurumunun niteliği, kişisel deneyim ve liderlik gibi kriterlere bakılması gibi)etnik farklılıkların temsilinin artmasına yaradığı savunuluyor (TROW, 1999: 85).

9 Liberter (libertarian) sağ, Amerika'da 70'lerden itibaren gelişen bir akımı ifade ediyor. A.Rand, M.Rotbard, L.Hayek gibi düşünsel önderlerin izinden giden liberterler, liberalizmin serbestlik ve düzenlemeden arındırma (deregulation) ilkesini en uç

bulan yeni sağdan (muhafazakar sağ ve liberter sağ⁹) geliyor. Amerika'nın solcuları sayılan liberal-demokratlar ise Clinton'un "tamir edelim, tahrip etmeyelim" (mend it, not to end it) sloganında özetlendiği gibi, uygulamayı dönüştürmeye yönelik önerilerle geliyorlar. Yani Amerikan kamuoyunun büyük çoğunluğu mevcut uygulamada iyi işlemeyen ya da ideallere aykırı olan bir yön olduğu ve bu politikanın kaldırılmasa bile en azından gözden geçirilmesi gerektiği konusunda uzlaşmış görünüyor. Etnik azınlıkların siyasi temsilcileri ve özellikle siyahlar ise kurulu düzen içindeki yeni gelişen bu uzlaşmadan son derece rahatsızlar. Olumlu eylemle ilgili tartışmayı kendilerine yönelik bütüncül bir saldırının bir parçası olarak gören siyahlar, liberal düzenin artık kendilerine sırtını döndüğü hissiyle tavır alıyorlar.

b. Olumlu Eylem Tartışmasında Konumlar

Amerikan sağ, olumlu eylemi Amerikan Anayasasının temelindeki eşitlik ilkesi ve 'renk körlüğü' idealine aykırı bulduğu için şiddetle karşı çıkmaktadır.¹⁰ Renk körlüğü ilkesi anayasanın vatandaşlar arasında ırk, cinsiyet ve başka nedenlere ayrımcılık yapmamasının ötesinde, vatandaşlar arasındaki hiçbir grupsal ayrımın tanınmaması ve kamusal alanda hükümetin vatandaşlarına bir grubun mensubu olarak değil, sadece birey-vatandaş olarak davranması gerektiği anlamına gelir. Anayasanın 14. maddesi ırk ve diğer farklılıklara bakmazsınız herkese eşit muamele edilmesini öngörür. Amerikan sağ, anayasanın eşitlik ilkesini Amerikan toplumunun en önemli kurucu ilkesi olarak görür; çünkü bu ilke bireyin sadece kendi arzuları ve yetenekleri tarafından belirlendiği iddiasına dayanan Amerikan rüyasının özünü oluşturmaktadır. Sağcı yoruma göre, Amerikalılar aslında ırkın toplum ve bireyin yaşamında belirleyici olmadığı bir ülke istemektedirler. Oysa ki ırksal tercihler temelinde kotalar uygulamak tam da ırkı bireyin ve toplumun yaşamında belirleyici hale getirmek anlamına gelmektedir (FRIED, 1999). Ayrıca, üniversitelerdeki olumlu eylem politikaları, Bakke kararında denildiği gibi entelektüel çeşitlilikle ilgili olmayıp ta baştan beri ırk ayrımcılığı ve grup temsiliyle ilgili olduğu için savunulabilir hiç bir tarafı yoktur. Kısacası bireyciliğe aykırı olan bu uygulama zorunlu olarak adaletsizlik ve ayrımcılık yaratmaktadır. Muhafazakar sağ ve liberter yorumculara göre, geçmişte yapılmış olan bir ayrımcılığın olumsuz

noktalarına götürüyorlar. Bu bağlamda Amerikan siyasi kültüründe 'liberal' ile 'liberter' arasındaki ayrımı vurgulamak önemli. Amerika'da 'liberal' sıfatı, refah devleti uygulamalarını ve 'kültürel olarak ilerici' değerleri savunanlar için kullanılıyor ki 'liberterler' tam da bu uygulamalara karşı şiddetli muhalefetleriyle öne çıkıyorlar.

10 Amerikan sağının bu konudaki görüşleri için ünlü muhafazakar dergi The Public Interest çevresindeki düşünürlerin yazılarına bakılabilir: (CITRIN, 1996; TIERNSTROM, 1998; TROW, 1999; FRIED, 1999; BRYDEN, 1998).

etkileri konusunda bugünyapılabilecek tek şey, doğrudan ayrımcılık yapmayı kesmek ve dar anlamda telafi edici eylem (remedial action) yoluyla bazı zararları tazmin etmekten ibarettir. Bunun ötesine geçen her önlem zorunlu olarak 'tersinden ayrımcılık' yapmak anlamına gelecektir.¹¹

Sağın olumlu eyleme karşı çıkmasının bir başka nedeni, uygulamayı toplum mühendisliğinin mükemmel bir örneği olarak görmesidir. Burada sağın temel argümanı, geçmişte kalan resmi ırk ayrımcılığının günümüzde hala süren etkileri olsa bile bu sorunun toplum mühendisliği yoluyla aşılamayacağıdır. Geçmiş ayrımcılık uygulamasıkonusundahiçbir sorumluluğu olmayan 'masum beyazlara' karşı ayrımcılığa yolaçıyor olmasının yanısıra, bu tür idari müdahaleler umulduğu gibi üniversitede farklı ırk ve etnik gruplar arasında bütünleşmenin sağlanmasına değil, tam tersine husumetin artmasına neden olmaktadır. Bunun nedeni adil olmayan bu kabul kurallarının bir yandan beyazlarda kırgınlığa yolaçarken, öte yandan siyahlar üzerinde hayal kırıklığı, başarısızlık, damgalanma, marjinalleşme, radikalleşme gibi yan etkiler yaratıyor olmasıdır (BRYDEN, 1998; TROW, 1999). Bu tür bir 'olumsuz etkiler' argümanını savununlar, etnik olarak bütünleşmiş üniversitelerin toplumsal faydasını kanıtlanmaya çalışanlara karşı, aksi tezi destekleyen istatistikleri ve kamuoyu araştırmalarını öne çıkarırlar.¹² Onlara göre bu uygulamanın ırklar ve etnik gruplar arasında anlayışı değil, çatışmayı güçlendirdiğininidüşünen çok öğrenci vardır.

Yeni sağın işaret ettiği konulardan bir diğeri 'hakedenler-haketmeyenler' ikilemi bağlamında olumlu eylemin üniversitede yolaçtığı iddia edilen kalite ve standart sorunlarıdır. Bu argümana göre, haketmeyenlerin hakedenler karşısındaki bu haksız ayrıcalığı, üniversitedeki eğitim kalitesini ve dolayısıyla mesleki standartları düşürmektedir. İrkin sadece diğer değişkenler eşit olduğunda entelektüel çeşitliliği sağlamak için göz önüne alınan bir faktör olduğu, dolayısıyla kabul standartlarının düşürülmesine yolaçmadığı görüşüne karşı çıkanlar, ırksal nedenlerle tercih edilenler ile diğerleri arasındaki başarı farkının büyük olduğunu ve çok sayıda siyah öğrencinin ancak çok farklı bir kabul standardı uygulayarak alındığını göstermeye çalışırlar (THERNSTROM,

11 Telafi edici olumlu eylem ancak "işinden ya da kıt bir kaynaktan haksız yere dışlanmış olan bir kişinin uğradığı zarar için tazmin edilmesi gerekliliği durumunda tartışmasız kabul edilir. Öte yandan örneğin, bir işverenin geçmişte azınlıklara karşı yapmış olduğu ayrımcılığa karşı hakimın geçici süreyle bazı kotaların uygulanmasına hükmettiği durumlarda bile olumlu eylem tartışmalı hale gelir. Çünkü bunu sağlamak için diğerlerine karşı ters ayrımcılık yapmak adil değildir. Ayrıca eğer ayrımcılık yapıldığı kesin değilse ya da üzerindençok zaman geçmişse, telafi eylemisıradan olumlu eyleme dönecektir (BRYDEN, 1998: 37).

12 Örneğin 1990'da Michigan Üniversitesinde yapılan bir araştırma beyaz öğrencilerin %66'sının kendilerine karşı ayrımcılık yapıldığını düşündüklerini ortaya koymuş. bkz. (TROW, 1999:82).

1998: 37). Haketmediği ve yeterli kapasitede olmadığı halde çok iyi üniversitelere kabul edilen siyahlar, derslerde zorlanmakta, okulu terketme oranları daha yüksek olmakta, düşük derecelerle mezun olmakta ve mesleğe giriş sınavlarında (örneğin Baro sınavlarında) çok zorlanmaktadır. 'Eğitimde kalite' argümanı, telafi edici eğitimle ilgili tartışmada da aynen tekrarlanmaktadır.¹³

Yeni sağın olumlu eyleme yönelik bir diğer eleştirisi "sadece bir avuç seçkin üniversitede okuyan az sayıda siyah öğrenci" üzerinden yapılan bu tartışmanın anlamsızlığıdır (TROW, 1999). Yeni sağ, bir yandan uygulamayı kendi ilkelerine aykırı bulduğu ideal bir saflaşma konusu olarak görünürken, öte yandan önemli toplumsal faydalar yarattığı iddiasını çürüterek tartışmayı anlamsızlaştırmaya çalışmaktadır. Burada yeni sağın sol-liberal elite, bu elitin hakimiyeti altında gördüğü kurumlara ve refah devleti uygulamalarından faydalanan orta sınıflara yönelttiği tipik eleştirisi işbaşındadır. Bu argümana göre, sözkonusu seçkin üniversitelerin başındaki yöneticiler ve hakim sol-liberal elit olumlu eylem konusunda toplum ve kamu yararını değil, daha çok kendi kurumlarının çıkar ve prestijlerini düşünmektedirler. Oysa ki sadece bir avuç orta sınıf siyahın yararlandığı bu uygulama hiç de siyahların çoğunluğunun toplumsal faydasını ilgilendiren bir mahiyette değildir. Dahası, bu konu kamuoyunda gereksiz yere sanki siyahlar 'Yale'e giremeyen Kodes' e girer' (Yale or Jail) gibi bir seçeneğe mahkumlanmış gibi tartışılmaktadır.¹⁴

Son olarak uygulamanın kaldırılmasını savunanlar, olumlu eyleme son verilen üniversitelerde siyah ve etnik azınlıkların oranının çok düştüğüne yönelik eleştirilere karşı çıkararak, beklenen etkinin olmadığı kanıtlamaya çalışırlar. Asıl olarak Asyalılar üzerinden kurulan bu argümanla, uygulamadan sonraki birkaç yılda çeşitli yerlerde, (örneğin en tartışmalı yerlerden biri olan California ünivesitesi Los Angeles kampüsünde) Latin kökenli ve Siyah öğrenci sayısının azalmış olmasına rağmen, Asyalıların arttığına ve böylece genel olarak azınlıkların oranının yükselmiş olduğuna dikkat çekilmektedir.¹⁵ Onlara göre

13 Giriş sınavlarında dil ve matematik puanı çok düşük olanlar için üniversitenin ilk yılında verilen hazırlık eğitimine (telafi edici eğitim) yönelik eleştiriler için bkz. (SCHAR, 1994).

14 Bu konuda en çok eleştirilen G. Bowen ve D. Bok'un 'The Shape of the River' adlı kitabıdır. Seçkin üniversitelerdeki siyah öğrencilerin olumlu eylemden nasıl olumlu etkilendiğini çeşitli vecheriyle ve rakamların diliyle ortaya koymaya çalışan bu kitabın eleştirisi için bkz (TROW, 1999; EPSTEIN, 1999).

15 Tercihlerin kaldırılmasından sonraki ilk uygulama yılı olan 1998'de California Üniversitesindeki oranların nasıl değiştiğine değinen yazılar için bkz. (Thernstrom, 1998; Trow, 1999). Trow'un yazısında Berkeley ve Los Angeles gibi seçici kampüslerindeki Siyah ve Latin oranının azalmış olmasına rağmen bir bütün olarak etnik azınlık oranının azalmadığına; Chicanos (Meksika kökenliler), Blacks (Siyahlar), American Indians (Kızılderililer), East Indian/Pakistanis (Hint ve Pakistan kökenliler) Latinos (Latin Amerika kökenliler), Filipino Americans (Filipin kökenliler) kategorilerinin, birinci sınıf öğrencilerin %24'ünü oluşturduğuna işaret ediliyor.

durum bu kadar açıkken Asyalılar olgusunun sistematik olarak gözardı edilmesi ancak iki şeyin göstergesi olabilir. İlk renk körü bir mekanizmanın etnik azınlıklar için hiç de denildiği kadar büyük bir dezavantaj yaratmak zorunda olmadığı gerçeği gizlenmek istenmektedir. Daha da önemlisi bu ihmâl, Asyalılara karşı giderek gelişen bir ırkçılığın uzantısıdır. Buna göre üniversiteye kabulde yüzyıl başındaki Yahudilere uygulanan kotalar yerini artık olumlu eylem savunusu adı altında 'sarı tehlikeye' karşı önlemlere bırakmaya başlamaktadır.¹⁶

Tartışmanın parametrelerini esasen yeni sağın belirlediği olumlu eylem tartışmasında sol, yeni sağın açtığı alanda daha çok savunmacı ve ortayolcu bir konum almaya zorlanıyor. Liberal solun temel tutumu, 'tamir edelim, tahrip etmeyelim,' çizgisini izleyerek uygulamanın pratik faydalarını savunmak ve tamamen kaldırılmasının yolaçaacağı olumsuz sonuçlara karşı kamuoyunu uyarmak olarak beliriyor. Onlar da uygulamayı mevcut haliyle kamuoyunun ırksal ayrımcılık işaretlerine karşı gösterdiği duyarlılığa ve Amerikan siyasi kültürünün genel yapısına aykırı görüyorlar. Hem bu nedenle hem de siyahlar, etnik azınlıklar ve beyazlar arasında 'çok-ırklı (multi-racial) koalisyonların' kurulmasını önemsedikleri için, bunu teşvik edeceğini düşündükleri reform önerilerini dile getiriyorlar. Bu konuya ilişkin orta yolcu çözümler çok farklı itiraz ve savunma noktalarını içerebiliyor.¹⁷ Uygulamayı tamir ederek devam ettirmeyi savunanlar arasında ilginç biçimde önceleri olumlu eylemin aleyhinde olan ama sonradan fikir değiştiren ünlü muhafazakar düşünürler de var.

Liberal-sol, uygulamayı asıl olarak entelektüel çeşitliliği sağladığı ve toplumsal olarak yararlı sonuçlara yolaçtığı için savunmaktadır. Bu tür bir argümanın en iyi örneğini Princeton Üniversitesi eski rektörü G. Bowen ile Harvard Üniversitesi eski rektörü D. Bok'un birlikte yazdıkları kitap¹⁸ sunar. Amerikanın bu en seçkin okullarının uzun yıllardır uyguladıkları olumlu eylem politikasını savunan eski rektörler, büyük ölçüde rakamlara dayanarak

16 Bu bağlamda Clinton'un olumlu eylemi savunurken sarfettiği bir cümle eleştirmenler tarafından Asyalılara yönelik ırkçılığın açık bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Eleştirmenler, Clinton'ın "kimin daha kaliteli öğrenci olduğunu sadece sınavla ölçerseniz California'da sadece Asyalı öğrencilerle dolacak olan üniversiteler var" şeklindeki uyarısını, ırksal tercihlerin sınavlarda başarılı olan Asyalı öğrencilerin sayısının sınırlandırılmasının bir aracı olarak kullanılmak istendiğini şeklinde yorumladılar (THERNSTROM, 1998; TROW, 1999).

17 Bryden (1998: 51) bu konuları şöyle özetler: Olumlu eylem 1. amacı entelektüel çeşitliliği artırmak olunca faydalı, kaynakları beyazlardan siyahlara aktarmak olunca kötü, 2. ırka dayanırsa yanlış, sınıfa dayanırsa iyi, 3. genel olarak doğru olmamakla birlikte bazı durumlarda geçmiş ırk ayrımcılığının tazmin etmek için uygun olabilir, 4. diğer azınlıklara dışlayıp sadece Afrikalı Amerikalılara uygulanırsa iyi, 5. iyi olmasa da anayasaya aykırı değil. 6. özel sektörde uygun, kamuda uygun değil.

18 William G. Bowen, Derek Bok, *The Shape of the River: Long-Term Consequences of Considering Race in College and University Admissions*, Princeton: Princeton University Press, 1999.

19 Kitapla ilgili bilgi için bkz. (EPSTEIN, 1999; GLAZER, 1999).

uygulamaya karşı çıkanların argümanlarını çürütmeye çalışırlar.¹⁹ Irksal tercihlerden yararlanan siyahların bundan psikolojik olarak olumsuz etkilendiği ve başarısız oldukları tezine karşı, düşük derecelere kabul edilen siyahların topluluk hizmeti, siyasi faaliyet ve liderlik gibi konularda beyazlardan daha iyi olduklarını ortaya koyarlar. Ayrıca irksal tercihlerin sadece üst ve orta sınıflara mensup siyahlara yönelik olmadığı; olumlu eylem ile alınan siyahların mezuniyet oranının beyazlara göre düşük olmakla birlikte o kadar da fazla olmadığı gibi noktalara da işaret ederler. Öte yandan kitap, uygulamanın iddia edilen olumsuz sonuçlara yolaçmadığını gösterdiği gibi uygulamaya son verilmesinin yaratacağı sonuçlara da dikkat çeker. Bowen ve Bok'a göre eğer renk körü kabul mekanizmalarına geçilirse en seçkin okullardaki siyah oranı %7'den %2'ye düşecektir.

Uygulamanın pratik faydaları ve kaldırılmasının yolaçacağı somut sonuçlar vurgusu muhafazakarları da etkilemiş görünüyor. ünlü muhafazakar N. Glazer ve G. C. Loury'nin Bowen ve Bok'un kitabına ilişkin sempatik yorumları bu etkilenmeyi iyi örnekler. Alternatiflerle karşılaştırıldığında verili durumu en iyisi olarak gören Glazer'a göre Bowen ve Bok'un kitabı bu uygulamanın öğrencilere zarar vermediğini ortaya koymuştur (1999: 63). Glazer'ın bu tartışmadaki tutumunu belirleyen şey, renk körlüğü idealini mutlak ve ilkesel olarak savunulara karşı olumlu eylemin Amerikada'ki ırk sorunuyla doğrudan bağlantılı olduğunu görmesi ve seçkin üniversitelerin siyahları sisteme katmakta oynadıkları rolü önemsemesidir. Glazer, özel okullar gibi kamu üniversitelerinin de olumlu eylem konusunda serbest bırakılması gerektiğini, ırkın değerlendirmeye alınmaması ilkesinin sadece ırka dayalı ayrımcılığı önlemeye dair olunca açık olduğunu, amaseçkin okulların daha fazla siyah öğrenci almasını sağlayan önlemlerini engellememesi gerektiğini düşünür. üstelik bu tür uygulamalara mahkeme kararları yoluyla son verilmesi okulların kabul mekanizmalarına gereksiz bir müdahale anlamına gelecektir.

Muhafazakar görüşlü siyah iktisatçı Loury de muhafazakar bir noktadan kalkarak renk körlüğü idealini eleştirir ama aynı zamanda uygulamanın farklılaştırılmasını önerir. Onun da muhafazakar yaklaşımının özü tartışmayı ilkeler sorunu olmaktan çıkarıp somut faydalar alanına çekmektir.²⁰ 'Toplumsal dezavantaj renge bağlıysa renk kamusal önemini korumalıdır' diyen Loury, üniversitede irksal tercihleri entelektüel çeşitlilik açısından değil, eşitlik açısından savunur (1997: 35). Ona göre, adaletsiz bir tarihi geçmişin sonucu olan irksal eşitsizlikler sonucunda oluşan parçalı toplumsal yapılar, ırkçılık nedeniyle

20 Beşeri sermaye terimini kullanan ilk iktisatçı olan Loury, irksal eşitsizlik sorununa ekonomik eşitsizlikler teorisi yoluyla yaklaştığını söyler. Ekonomik eşitsizliklerin yeniden üretiminde aile ve eğitim gibi toplumsal ve kültürel kaynakların önemini gösteren Loury, piyasanın yarattığı gelir dağılımının adil ve etkin olduğu varsayımını sorgular (LOURY, 1997: 38).

kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu nedenle fırsat eşitliğini sağlamakla yükümlü olan hükümet, renk körlüğü idealini mutlak biçimde uygulayamaz. Tersine hükümet siyah gettolardaki sefaleti giderecek ve siyahların önünü açacak önlemleri almak zorundadır. Ancak mevcut haliyle uygulama sorunludur. Olumlu eylemin en önemli sorunu, "geçici olması istenen ama bu kadar uzun süren bir uygulamanın bir norm halini alması" ve böylece "ırkı resmi ve sürekli bir değişken haline getirmek" riskini taşımasıdır. Ayrıca Loury uygulamayı, etnik gruplar arasındaki çatışmayı artırabileceği, etnik aidiyeti belirlemenin zorluğu ve olumlu tercihlerin yaygın kullanımının siyahların imajını zayıflatabileceği gibi gerekçelerle de eleştirir. Sonuçta Loury varolan uygulama yerine 'geliştirici olumlu eylemi' (developmental affirmative action) önerir (1997: 41). İrk körü olmayıp toplumsal kaynakların irka göre dağılımını gerektiren bu öneri, standartlar konusunda siyahlarla beyazları eşitlemeyi; yani siyahlara farklı standartlar uygulamaya son vererek bu standartlara ulaşmaları ve performanslarını artırmaları için siyahları desteklemeyi hedefleyen önlemlere işaret eder.²¹

Liberal-sol yaklaşımların ayırdedici bir diğer özelliği de uygulamanın 'tamir edilmesiyle' birlikte terimin de değiştirilmesi önerisidir. Amerikan siyasi kültüründe grupçuluk, ayrımcılık ve müdahale kavramlarını çağrıştıran terimlere karşı gösterilen özel hassasiyet bu konudaki söylemsel mücadeleye yansımaktadır. Loury'nin 'geliştirici olumlu eylem' önerisinin yanısıra bu tutumun bir diğer örneğini 'olumlu eylem' yerine 'olumlu fırsatı' (affirmative opportunity) öneren Wilson sunar. Wilson'a (1999) göre irksal tercihler ve kotalar gibi kavramlara tepki gösteren ama daha esnek kabul kriterlerine sıcak bakan; kadınlara ve azınlıklara eşit fırsatlar tanınmasını isteyen ama 'haketmeyenlerin' kabul edilmesine karşı çıkan kamuoyu aslında olumlu eylemin yok edilmesini değil, tamir edilmesini istemektedir.²² Buna uygun olarak önerdiği olumlu fırsatlar politikası, sayısal hedef ve kotalar yoluyla ulaşılmak istenen 'sonuçların eşitliğini' (equality of results) değil, 'fırsat eşitliğini' (equal opportunity) sağlamayı hedefleyen politikalara işaret eder. Olumlu fırsat politikası, her bireyin kendi yeteneklerini sonuna kadar kullanabilmesini sağlamak için, geçmişteki ayrımcılığın sonucu olan ve hala devam eden dezavantajların tazmin edilmesi gerektiğini kabul eder. Wilson bu

21 Örneğin siyahların matematik ve bilim gibi alanlara daha fazla girmelerini sağlamak için yaz okulları düzenlenmesi, müfredatın geliştirilmesi ve özel burslar geliştirilmesi gibi önlemler. Bunların ortak özelliği desteğin kısa zamanlı ve okula girmeden önce yapılıyor olmasıdır (LOURY, 1997: 41).

22 1990'da yapılan bir araştırmaya göre 10 kişiden 7'si kotalara karşı çıkmaktadır. Ama aynı araştırmada beyazların %68'i siyah mahallelerindeki okullara daha fazla kaynak ayrılmasını, %70'i ise başarılı siyah çocuklara özel burslar verilmesini onaylamıştır. Wilson (1999: 63) buradan kalkarak 'demek ki bunlar çalışma ahlaki ve bireyciliğe ters görünmüyor' yorumunu yapar.

çerçevede üniversiteye kabul açısından daha 'esnek' haketme kriterlerinin kullanılmasını önerir (1999: 61). Siyahlara daha düşük standartlar uygulandığı anlamına gelmeyen bu esnek kriterler, başarı potansiyeli yüksek ancak dezavantajlı olanları da seçmeye yarayacaktır.

Liberal-sol'un olumlu eyleme yönelik bir diğer eleştirisi mevcut durumun ırklar arasındaki ayrımı belirginleştirmesi ve çok-ırklı koalisyonların kurulmasını zorlaştırmasıdır. Bu nedenle olumlu eylemin ırk bazlı olmaktan çıkarılarak yoksulluk ve dezavantaj bazlı olması gerektiğini önerirler. Örneğin Wilson (1999), olumlu fırsatlar ile kapsayıcı sosyal politikaların birleştirilmesi halinde hem kamuoyunun bunu destekleyeceğini hem de sosyal eşitsizliğe karşı daha etkili mücadele edileceğini düşünür. Ona göre farklı ırkların aynı sosyal davada bir araya gelmelerini sağlamak için, ne beyaz çoğunluk ne de etnik azınlık ile doğrudan ilgili görünmeyen program ve sorunlar (işsizliğin azaltılması, uygun vergi politikaları ile dar gelirli ailelerin ekonomik zorluklarının hafifletilmesi, iş becerisini geliştirme, kamusal eğitimi güçlendirme, çocuk sağlığının iyileştirilmesi, kentsel suçları azaltmak, tek ebeveynli ailelere yardım gibi) öne çıkarılmalıdır (1999: 64).

2. Çokkültürcülük Tartışması

a. Tartışmanın Anahatları

Olumlu eylem tartışması, ırk ve üniversite bağlamıyla sınırlandırıldığında son zamanlarda Amerikan üniversitelerini meşgul eden iki önemli tartışmayla bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekiyor. Olumlu eylemin yanısıra üniversitelerde ırkla ilgili tartışmaların diğer ayaklarını çokkültürcü eğitim ve müfredat tartışması ile ifade kuralları sorunu oluşturuyor ki bunları çokkültürcülük tartışması başlığı altında toplayabiliriz. Olumlu eylem konusunda ortaya çıkan siyasi saflaşma, çokkültürcü eğitim ve müfredat tartışmaları ile ifade kuralları sorununda da tekrar ediliyor. Olumlu eylemle ilgili gerilim ile üniversitede 'kültür savaşları' olarak anılan sorunlar yumağı karşılıklı olarak birbirlerini besliyor. üniversitede 'kültür savaşları', üniversitenin niteliği ve eğitimin amaçları bağlamında bir yandan çokkültürcülük eğitimi ve akademik kadro politikalarıyla ilgili çatışmaları içeriyor, bir yandan da akademik özerklik ve ifade özgürlüğü gibi tartışmalara bağlanıyor.

Çokkültürcü eğitim ve müfredat tartışması, 1960 sonrasında gelişen ve 90'lı yıllarda ikinci bir rönesans yaşayan Kadın, Latin, Siyah Çalışmaları gibi merkezlerle ve bu merkezlerden yayılan çokkültürlü müfredat reformu önerileriyle ilgili. 60'larda ilk olarak Siyah Hareket tarafından önerilen, 70'lerde ise Kadın Hareketi tarafından güçlendirilen bu programlar, eğitimin amaçları ile toplumu demokratikleştirmeye dönük politik amaçları içine geçirmeye

çalışıyorlardı. 90'larda ise bu politik yönelim yeni bir evresine ulaşmış görünüyor. Örneğin 1960-70'lerde kurulan 300'den fazla akademik birimle büyük bir patlama yaşayan Afro-Amerikan Çalışmaları o yıllarda toplumda siyahlar hakkındaki önyargıları düzeltir ve siyahların kolektif deneyimlerini ortaya çıkarırken, şimdi politik olarak daha da iddialı görünüyor (Marable, 1996: 109). Afro-Amerikan Çalışmalarının söylemi daha da radikalleşirken, tüm bir müfredatın çokkültürcülük açısından gözden geçirilmesi talebi akademide ciddi saflaşmalara yolaçıyor. Üniversitede çokkültürcülüğü savunanlar mevcut eğitimi elitist ve baskıcı olmakla itham ederek, sadece müfredatın değil, tüm bir eğitim sisteminin toplum içindeki farklılık ve azınlıklara daha fazla duyarlı hale gelmesi gerektiğini söylüyorlar. Karşı çıkanlar ise çokkültürcülük adı altında Amerikan kültürüne ve genel olarak Batılı liberal değerlere düşmanlık yapıldığına, farklı cinsiyet ve etnik gruplar arasında husumet tohumları atıldığına işaret ediyor; eğitimde kalite ve standartların düşmesinden ve avam kültürünün yaygınlaşmasından yakınıyorlar.

Çokkültürcülüğe karşı çıkanların eleştirdikleri diğer bir nokta, ifade kuralları uygulamasıyla üniversitede solcu bir McCarthyilik döneminin yaşanıyor olmasıdır. Nitekim üniversite camiası yakın zamanlarda bu gerginlik nedeniyle bir kez daha mahkemelik oldu. Çokkültürlü müfredat sorunu ile akademik özgürlük ve ifade kuralları sorununu birleştiren ve kamuoyunda çok yankı yaratan Levin ile Jeffries davaları sorunun boyutlarını ortaya koyar mahiyettedir.²³ City College of New York'da Felsefe Profesörü olan Michael Levin ile aynı üniversitenin Siyah Çalışmaları Bölüm Başkanı olan Leonard

23 Levin, 1987'de New York Times'a yazdığı bir mektupla, 'siyahların istatistik olarak daha fazla suç işlediği saptamasından yola çıkarak onlara farklı davranılmasının doğru olup olmadığını' sorgulayan bir tartışmaya katılarak '17 yaşında siyah gençlere karşı özel güvenlik önlemleri almanın mümkün olabileceğini' yazmış; ayrıca Times'ı olumlu eylemi desteklediği yani "masum beyazlara karşı ayrımcılık yaptığı" için eleştirmişti. 1990 tarihli yazısında ise siyahların akademik başarısızlıklarına değinerek "başarı olmaları için 30 yıldır dersler kolaylaştırılıyor" diyerek felsefe alanında siyahların az olmalarının nedenini 'ortalama olarak daha düşük zekalı olmalarına' bağlamıştı. Times'daki yazıya tepki olarak gelişen öğrenci gösterilerinin ardından Dekanlık Levin'in ders saatine ve sınıfına paralel bir sınıf yaratarak öğrencilerin onun dersine girmemelerini sağlamış, üstelik Senato'nun görevlendirdiği soruşturma komitesi de "özellikle ırk, etniklik ya da cinsiyet bazında öğrencilerin entellektüel kapasitelerine ilişkin aşağılayıcı sözler öğrenme ortamını zedeler" diyerek Levin olayında eğitim sürecinin olumsuz etkilendiğinin ve öğrencilerin bu zarardan korunması gerektiğini belirtmişti. Levin işinde atılmak korkusuyla görüşlerini ifade edemediğini söyleyerek dava açtı. Önceden New York eyaletinin çokkültürcülük eğitimi komisyonunun başı olarak kamuoyunda çok tartışmalara yolaçan bir raporun yazarı olan Jeffries ise 1991 yılında yaptığı çokkültürcü eğitimle ilgili bir konuşmada bu rapor nedeniyle kendini eleştirenleri "Siyahlara düşman olan Yahudiler" olarak tanımlamış; ayrıca Yahudileri köle ticaretindeki ve Hollywood'daki rolleri (siyahların sinemadaki kötü temsili) nedeniyle suçlamıştı. Bu konuşmanın yarattığı büyük tepki üzerine kolej yönetimi Jeffries'in bölüm başkanlığı görevinin üç değil bir yıl uzatılmasına karar verdi. İfade özgürlüğünün ihlal edildiği ve işinden atılmak istendiğini iddia ederek mahkemeye başvuran Jeffries, yeniden başkan oldu ve tazminata aldı. bkz. (GLAZER, 1995).

Jeffries'in peşpeşe patlayan davaları sadece üniversitedeki saflaşmayı yansıtmakla kalmamış, toplumdaki siyasi çatışmayı da derinleştirmiştir. Levin'in makale ve mektup yoluyla Siyahlara, Jeffries'in ise konuşma yoluyla Yahudilere hakaret etmekle suçlandığı her iki durumda da çalıştıkları kolej, bu kişiler aleyhine bazı tasarruflarda bulunmuştu. Her ikisi de bir kamu kuruluşu olan kolej tarafından ifade özgürlükleri ihlal edildiği gerekçesiyle federal mahkemeye gittiklerinde mahkeme, ifade özgürlüğünü cezalandırdığı için koleji bu kişileri eski görevlerine iade etmek zorunda bırakmıştı. Siyahların siyasi liderliği ile Yahudi cemaati arasında uzun süredir gelişen bir gerilimin yansımaları olan bu davalar üniversitede ifade kuralları tartışmasını dışı açmakla kalmadı, daha da önemlisi, varolan gerilimin tırmanmasına neden oldu.

Bu olayla gündeme gelen ve Amerikan üniversitelerinde 1980 ortalarından itibaren gelişen ifade kuralları uygulaması, üniversitede ırkçı ve cinsiyetçi ifadeleri ayrımcılık olarak görerek yasaklamaya dayanıyor. Bu uygulama ile üniversitelerin tacizi önleme politikaları bağlamında, hem öğrenciler arası hem de öğrenciler ile akademik kadro arasındaki sözlü ilişkileri sınırlayan kurullar konulmuştur. Buna göre bireylere ya da topluluklara yönelik olarak ırkçı ve cinsiyetçi yorum yapmak, hakaretengiz sıfat veya lakaplar kullanmak ve diğer 'anlamli' davranışlar yasaklanarak, soruşturma ve disiplin cezası konusu haline getirilir.²⁴ İfade kurallarına karşı ifade özgürlüğünü savunanlar, bu kuralların son derece muğlak ifadeler temelinde Kafkasesk yargılamalara yolaçtığını vurguluyorlar. Onlara göre, ilgili ilgisiz herşeyin soruşturma konusu olabileceği, suçlanan kişilerin neyle suçlandıklarını bilmedikleri, suçlayanlarla yüzyüze gelemedikleri ve formel savunma haklarından bile mahrum edildikleri bu soruşturma süreçleri aynı zamanda kişilerin özel yaşamlarının da sorgulandığı ve disiplin cezası almadan çıksa bile kişi üzerinde damgalayıcı bir leke bırakan skandal bir uygulamaya işaret etmektedir. Kısacası ifade kuralları, birey özgürlüğü ve temel hakları ihlal eden, açıkça anayasaya aykırı bir uygulama olarak görülüyor. Tarafların karşılıklı olarak birbirlerini 'politik doğruluk' (political correctness) ve McCarthycilik

24 Örneğin Michigan Üniversitesindeki düzenleme, 'aşağılayıcı söz ve diğer anlamli (expressive) davranışları' yasaklar. 'Anlamli davranış', görsel materyal kullanımı, sözlü veya yazılı ifadeler, ses, görüntü ya da yazılı materyal, ev ödevleri gibi öğretim görevlisinin öğrencilerle iletişim kurmak için kullanabileceği herşeyi kapsamaktadır. üç koşula bağlı olarak herşey soruşturma konusu olabilir: a. belirli bir cins, ırk, kültürel aidiyet, etniklik, cinsel tercih, ya da özürülü gruba dahil birisi tarafından aşağılayıcı olarak görülmesi halindeb. davranış ya da sözün, önceden onu kullanmamasını öneren bir ricanın hemen arkasından yapılmış-sarfedilmiş olduğu durumlardac. bu davranış kişinin akademik çalışmasını engellemiş ya da öğretim ortamını, o grubun ortama bir bireyi için taciz edici ve aşağılayıcı hale getirmiş olması durumunda. Hocanın özgürce materyal seçimini ve eğitici tekniklerin kullanımını koruduğunu ifade eden bu düzenleme, her durumda söz ve davranışın anlatım tekniği olarak kullanımının zorunlu olduğunun kanıtlanmasınagerekli kılmaktadır (KORS, 1999: 33).

yapmaklaya da ırkçı ve cinsiyetçi olmakla itham ettikleri bu çatışma, üniversite camiasını keskin biçimde ikiye bölmüş olmakla birlikte, tartışmaya yön veren liderlerin geniş kitleyi ne ölçüde temsil ettiği kuşkuludur ve hem akademik kadrolar hem de öğrenciler arasında bu konuda kafası karışmış olan büyük bir sessiz çoğunluk olduğundan sözedilebilir.²⁵

b. Çokkültürlülük Tartışmasında Konular

Olumlu eyleme ilişkin siyasal saflaşma üniversitede çokkültürlülük tartışmasıyla içice geçmektedir. Olumlu eylem tartışmasında ortaya dökülen değer sorunları, kamusal alan ve toplumsal ideallere ilişkin vizyon çatışmaları çokkültürlülük bağlamında daha da derinleşmekte; siyasi saflaşmalar normatif bir temele oturarak içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Bu tartışmada taraflardan birini, aslında çokkültürlülükten farklı şeyler anlayanların birleştiği geniş bir cephe oluşturuyor. Bunlar arasında Kadın, Siyah, Latin Çalışmaları çevreleri var. Çokkültürlülüğün karşısında olanlar ise bu ad altında grup kimliklerinin ve tekilciliğin güçlendirildiğine, bölücülük ve ayrımcılık yapıldığına işaret ediyorlar. Tüm bu tartışmalar liberal bütünleşme idealinden nasıl uzaklaşıldığını, herkesin kendi payına buna nasıl katkıda bulunduğunu, sağın bu idealden tümüyle vazgeçerken, çokkültürlü solun iseanlamlı bir çıkış yolu bulmakta zorlandığını gösteriyor. Şimdi bu konulara daha yakından bakalım.

Eğitimin ve demokrasinin amaçlarını kültürel düzeyde derinleştirerek yeniden tanımlamaya çalışmak çokkültürlü bakışın temel hedeflerinden birisidir. Bu bağlamda elitistlerin temsil ettiği formel demokrasi ile derin demokrasi arasındaki ayırım çok güçlü biçimde vurgulanır. Buna göre, 'kurucu babalara' saygıya dayalı olan formel demokrasi ve buna dayalı eğitim anlayışı kültürel ve varoluşsal olarak kendini tüketmiştir (GREEN, 1998: 430) İrk, sınıf ve cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren, dışlayıcı, yabancılaştırıcı, anti-demokratik, idari olarak hiyerarşik ve ezilen toplumsal kesimlerden kopuk olan mevcut üniversite, derin demokrasi için gerekli olan tavır, tutum, bilgi, beceri ve kapasitelerini geliştirilmesini sağlayacak tarzda radikal bir dönüşüme ihtiyaç duymaktadır. Bu dönüşümün sağlanabilmesi için, öğrencilerin kimliklerine saygı gösteren, onların somut yaşam deneyimlerini ve dönüştürme kapasitelerini ciddiye alan 'güçlendirici' bir eğitim felsefesi hakim kılınmalıdır. Bu öneri sadece öğretilecek şeylerin içeriğiyle sınırlı olmayıp, tüm vecheleriyle eğitimin demokratikleşmesi talebini de içeriyor. Eğitimin, sorgulanmaksızın bir kuşaktan diğere aktarılan bilgilerle öğrencileri yabancılaştırmak yerine, topluma

25 90'lı yıllar boyunca üniversite camiasını şiddetli biçimde bölen, sık sık mahkemelik olan ve bazı yönleri yumuşatılan bu kodlar, ilk kez 1999 yılında Michigan üniversitesi Senatosu tarafından kaldırıldı. Michigan olayının ayrıntıları için bkz. (KORS, 1999).

ötekilerin bakış açılarından da bakmayı öğrenen, kendi öz-bilincine ve öz-saygıya sahip bireylerin yetişmesine yaraması gerektiği savunuluyor. Kısacası eleştirel ve demokratik çokkültürcü bir eğitimin temel amacı güçlenme olarak konuluyor (GREEN, 1998).

Çokkültürcülerin tutumu, kültür, eğitim ve üniversiteye ilişkin 'toplumsal' ve 'politik' bir bakışı yansıtır. Buna göre üniversite toplumdaki çeşitliliği daha çok yansıtmalı ve egemen kültürü eleştirmelidir (SLEETER, 1991; GREEN, 1998; ARONOWITZ/GIROUX, 1991). Çokkültürcüler üniversitenin öğrenci ve akademik personelin kompozisyonu açısından olduğu gibi müfredat açısından da toplumdaki kültürel çeşitliliği yansıtmayı gerektiğini savunurlar. Çokkültürcülüğü savunanlar, mevcut müfredatın nasıl belirli kültür, coğrafya, halklar ve toplumsal kesimlerin deneyimlerini yansıttığını, dolayısıyla diğerlerini nasıl marjinalleştirdiğini göstermeye çalışıyorlar.²⁶ Onlara göre, batılı olmayan halklar ve kültürlerle karşı batıyı; renkli gruplara karşı beyaz ırkı; kadınlara karşı erkekleri; sıradan insanların somut yaşamlarına karşı 'yüksek' ve 'saygın' olanların yaptıklarını öne çıkaran bu müfredat, Amerika'nın toplumsal ve kültürel gerçeklerine uymamaktadır. Tekil bir kültürü yansıtan bu durumun, özellikle siyahlar ve diğer etnik gruplara mensup öğrenciler için ne kadar yabancılaştırıcı ve güçsüzleştirici olduğuna dikkat çekiliyor. Dolayısıyla sorun bir tanınma ve kabul görme, yani bir kimlik sorunu olarak konuluyor. Böylece müfredatın Amerikanın kültürel çeşitliliğini yansıtacak tarzda daha adil biçimde yapılandırılmasını; yoksulluk, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, kültür ve özürllük temelinde deneyimlere daha fazla yer verilmesini talep ediyorlar (SLEETER, 1991: 228).

Çokkültürcülüğün genel çerçevesi bu olmakla birlikte farklı yorum ve uygulamaları olduğu söylenebilir. Pan-Afrikan eğilimlere sahip Siyah Çalışmaları bölümlerinden yiyecek fuarlarına, geleneksel giysi defileleri ve renkli insanların vitrini süslediği halkla ilişkiler ritüellerine kadar birçok uygulama bu başlık altında anılabiliyor. Ayrıca çokkültürlü eğitimin neyi kapsadığı konusunda da bir görüş birliği yok. Bazıları ırk ve etniklik için; bazıları ırk, etnik ve cinsiyet için; bazıları da çoklu biçimler alabilenher türlü egemenlik ilişkisi için (ırk, etnik, cinsiyet, dil, sınıf, engelli olmak gibi) bu kavramın kullanılabileceğini düşünüyorlar (SLEETER, 1991: 10). Genel olarak bakıldığında radikal çokkültürcülük yorumlarının hala marjinal kaldığı ve giderek bu eğilimin siyasi içeriğinden uzaklaşarak 'insan ilişkileri yaklaşımına' doğru evrildiği ve popülerleştiği söylenebilir. Çokkültürcülük konusuna 'insan ilişkileri yaklaşımı' çerçevesinde bakıldığı zaman farklılıklar konusunda duyarlılık eğitimine ağırlık verilerek, sevgi, birlik ve uyum

26 Bu eleştiriler için bkz. (SLEETER, 1991; NELSON/CARLSON/PALONSKY, 1996; GREEN, 1998; ARONOWITZ/GIROUX, 1991).

ilişkilerini geliştirmeye çalışılır. Çokkültürcülük eğitimi' kültürel olarak farklı olanların' eğitimi olarak görüldüğünde ise, 'farklı' öğrencilerin okuldaki başarılarını artırmak için onlara uygun ve özel eğitim programları düzenlenmesi gündeme getirilir. Her iki yaklaşımda da eğitimin amacı 'bireysel güçlenme' ve beceri geliştirme olarak görülürken, daha radikal-eleştirel çokkültürcülük paradigması sorunu kollektif güçlenme ve yapısal-toplumsal dönüşüm sorunu olarak koymaktadır (SLEETER, 1991).

Burada çokkültürcülük içindeki çatışma halinde olan iki farklı eğilimi ayırdetmek gerekir. Güçlenmekte olan ayrılıkçı eğilim, daha bütünsel bir eleştirel demokrasi perspektifine sahip olan çokkültürcüler tarafından da eleştirilmektedir. Örneğin Green'e (1998: 116) göre Amerika'da eğitiminin yeniden yapılanması için birbirleriyle kıyasıya mücadele eden iki zıt görüş olan elitist ve ayrılıkçı akımlar aynı duygusal ve epistemik körlüğü paylaşmakta olduğu için, ikisi de farklı kültürler arası etkileşimi anlamak ve yaratmaktan, kendine ve topluma eleştirel bakış yeteneğini kazandırmaktan uzaktır. üstelik son zamanlarda hakim olan iki kutup arasındaki liberal uzlaşma (temel zorunlu derslerde batılı kanonu koruyup yanına seçmeli olarak batılı olmayan ya da kadınlarla ilgili olan dersler eklemek) yönündeki çözüm, felsefi ve pratik olarak anlamsız olduğu gibi, ideolojik ve kültürel antagonizmayı da artırmaktadır. Bu tür görüşleri savunan diğer eleştirmenler de, çokkültürcülüğün bütünsel ve eleştirel bir eğitim anlayışının kurucusu olarak toplumu ve eğitimi dönüştürme misyonunu yüklenmesi gerektiğine dikkat çekerler (MARABLE, 1996: 116). Çokkültürcülük eğitimiyle ilgili olarak Kadın, Latin, Siyah çalışmaları gibi merkezlerin ikili bir yönelimi olduğu söylenebilir. Bu programlar bir yandan tüm eğitim anlayışını ve toplumu demokratikleştirecek eleştirel bir bakış açısını temsil ettikleri iddiasını taşımakla birlikte, marjinalleşme ve kendi içine dönme eğilimini de barındırıyorlar. Buradaki sorun özellikle Siyah Çalışmalarına ilişkin olarak bu merkezlerde hakim olmaya başlayan paradigmanın fazla içe kapalı ve şovenist olmaya doğru yönelmesidir. Genel olarak toplumdaki siyasi kamplaşmanın artması ve liberal bütünleşme ümitlerinin tükenişi Siyah Çalışmalarına dogmatik bir narsizm olarak yansımaya başlamıştır. Bu sadece Siyah Çalışmalarıyla ilgili bir sorun olmayıp daha çok ırk, etniklik ya da cinsiyet temelinde grup kimliklerinin fazlaca vurgulandığına işaret eder. Siyah Çalışmaları programlarına son zamanlarda hakim olmaya başlayan Pan-Afrikacı söylem bunu çok iyi örnekliyor. Temple Üniversitesi Afro-Amerikan Çalışmaları Bölüm Başkanı Molefi Kete Asante, 'Afrocentrizm' adı verilen eleştirel söylemin teorisyeni olarak öne çıkmış bulunuyor. Asante'ye göre Afrika kökenli insanların yaratıcı kültürleriyle, değer, gelenek ve retorikleriyle özdeşleşmek anlamına gelen 'Afrocentrizm' siyahların politik mücadelesinin felsefi temelini oluşturmaktadır (MARABLE, 1996: 110). Afro-Amerikan entelektüel geleneği ile Amerikan ve Batı Avrupa geleneği arasındaki ayrımı çok fazla vurgulayan bu yaklaşım aidiyet birimi olarak Amerika'yı değil, tüm bir Afrikalı diasporayı

kendine temel alır. Ancak Kadın, Latin ve Siyah Çalışmaları Merkezlerinde gözlenebilen bu türden eğilimleri mutlak bir belirleme olarak görmek doğru olmaz. Çokkültürcülüğün almış olduğu bu hal bizzat bu ideale inananlar tarafından eleştiri konusu yapılmakta ve her bir tekil görüş açısının diğer ezilenler ve toplumun bütünü ile bağlantılarını güçlendirmesini sağlayarak daha bütünsel bir vizyonun oluşturulması gerektiği savunulmaktadır.

Çokkültürcülüğü eleştirenler arasında bu yeni gelişmeye cepheden karşı çıkarak seçkin eğitim anlayışını savunmaya devam edenler kadar, mevcut uygulamaya yönelik bazı makul eleştirileri dile getirenler de var. Ama asıl olarak sağdan gelen bu itirazlar çokkültürcülüğü, aynen çokkültürcülüğü savunanların yaptığı gibi politik bir savaşın aracı olarak görüyor ve bu nedenle şiddetle karşı çıkıyorlar. Tartışmayı müfredatla ilgili masum bir akademik tartışma olarak değil, 1968 sonrasının toplumsal ve kültürel yozlaşmasının bir uzantısı olarak gören sağ, çokkültürcülüğü liberal ilkelere aykırı bir politik savaşın aracı saymaktadır. Onlara göre şu andaki hareket asıl olarak farklılığın postmodernist yüceltilişi ve 60'ların anti-Amerikancılığının bu kez anti-Batıcılık olarak geri dönmesiyle ilgilidir (ORWIN,, 1996: 6). Çokkültürcülüğe yönelik muhafazakar eleştiri, elitist bir kültür ve yüksek öğretim anlayışı tarafından belirlenmiştir. Bu yaklaşımın temel kavramları başta olumlu eylem tartışmasında muhafazakar sağ tarafından öne çıkarılan 'kalite ve standartlar' söylemi olmak üzere, üniversitenin yüksek kültürü aşıl原因 seçkin bir kurum ve politik tartışmalardan uzak bir ortam olması gerektiği anlayışıdır.²⁷ Amerikan eğitim tarihini damgalayan kalite mi fırsat eşitliği mi döngüsünde artık kalite vurgusu belirgin biçimde ağır basmaktadır. Bu tartışmadaki temel yönelim kalite, standartlar, öz-saygı, fırsat eşitliği ve erişim gibi açılardan meritokratik ideallerin ezici bir üstünlük sağlamasıdır. Bu yaklaşım hak etmenin ne olduğu ve nasıl ölçüleceği ile ilgili tartışmaları gündeme yerleşmiştir. İrsal tercihleri savunanlar ya da daha esnek kriterler önerenlere karşı, muhafazakarlar daha nesnel değerlendirmelere ağırlık verilmesini isterler (ARONOWITZ/GIROUX, 1986; THERSTROM, 1998; TROW, 1999).

Egemen görüşün kültür konusundaki yaklaşımı parçalanma korkusu ve tehdit altında olduğuna inanılan Batı-Amerikan değerlerinin korunması kaygısı tarafından belirlenmektedir. Buna göre tehdit altında olan sadece batılı kültürel değerler olmayıp, asıl olarak bütünleşme ve uyumu sağlayacak olan yurttaşlık idealidir. Bu nedenle çokkültürcüler, yurttaşlık konusunda kaygısız ve sorumsuz olmak ve bölücülük yapmakla; kültürel olarak popülist ve dogmatik olmakla suçlanmaktadır. Muhafazakar eleştirmenlere göre partizanca ve dogmatik olan çokkültürcü yaklaşım, aynı zamanda 'kalite' ve 'yüksek kültür'

27 Amerika'da eğitim tartışmasına ilişkin muhafazakar tezler için bkz. (ARONOWITZ /GIROUX, 1986).

düşmanıdır (ORWIN, 1996). Amaç batının postmodernist eleştirisi olduğu için, kültür denince akla hemen ezilen ve dışlanan kesimlerin kültürü ya da marjinal ve primitif yaşam tarzları gelmekte, bunun dışında farklı halkların kültürlerinden hiç söz edilmemektedir. Üstelik, çokkültürcülük eğitimi batılı olmayan kültürleri yanlış tanıttığı gibi batı kültürüne de haksızlık etmekte ve ırkçılık, cinsiyetçilik gibi tüm tahakküm sistemlerini batının günahı olarak kodlamaktadır. Dolayısıyla çokkültürcülük öğrencilere batı dışındaki kültürleri tanıtmayı değil, batı merkezli bir anti-batıcı ideolojiyi belletmeyi istemektedir. Eğitimde 'yüksek kültür' kaygısı en belirgin biçimde kanon tartışmasında²⁸ somutlaşmıştır. Elitist anlayış, fazlaca 'politik' ve 'avam' bulduğu 'kültür' anlayışına karşı M. Arnold'un²⁹ kültür anlayışına yaslanarak, üniversitenin toplumu basit biçimde yansıtan değil, toplum üzerine düşünen bir kurum olması gerektiğini savunur. Arnold yorumcularına göre, "aristokratlara, orta sınıflara ve halka karşı 'kültür davasını' savunmuş olan Arnold, hem akli hem duyguları eğitmek anlamında 'kültürün', dogmatizm karşıtlığı anlamına geldiği ve demokrasiyi aşan biçimde insani mükemmellik arayışını ifade ettiğini" vurgulamıştır (ORWIN, 1996: 21; NELSON vd., 1996). Çokkültürcülerin amacının müfredatı grup temsili temelinde paylaşmak olduğunu söyleyenler, bu fikrin M. Arnold'un önerdiği gibi 'şimdiye kadar düşünülen ve yapılanların en iyisi' neyse onları öğreten bir eğitim idealine çok zarar verdiğini düşünürler (ORWIN, 1996: 10; NELSON vd., 1996: 235). Buna göre çokkültürcüler örneğin Fanon, Morrison ve Menchu'nun³⁰ müfredata dahil edilmesini isterken, onların entelektüel olarak ne kadar önemli ve değerli olduklarına değil, hangi gruba mensup olduklarına göre davranmaktadırlar. Sonuç olarak bulunan çözüm klasik kanon ile çokkültürcülük arasında eklektik bir uzlaşmadır ki bu da kimseyi memnun etmez. Öte yandan bir diğer argümana göre, klasik eserlere ve batılı kanona karşı düşmanlık aynı zamanda öğrencilerin okuma alışkanlığını da olumsuz etkilemekte ve onları popüler ve yoz kültüre yaklaştırmaktadır. Lisede kitabın eğitimin merkezi olmaktan uzaklaştığını; eski İngilizce ve yabancı dil

28 Canon, Hristiyanlıkta sahih olduğu kabul edilen kutsal kitaplar anlamına gelir. Burada ise düşünce tarihinin önemli eserleri olarak yaygın kabul gören ve bu nedenle müfredata dahil edilen eserler anlamına geliyor.

29 Matthew Arnold (1822-1888), Viktorya dönemi İngiltere'sinin çok ünlü bir şairi ve edebiyat eleştirmenidir. Kültür ve eğitimle ilgili görüşleri dönemini aşan bir etkiye sahip olmuştur.

30 Frantz Fanon (1925-1961): Fransız siyah yazar, psikiyatrist ve siyasi militan. *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı ünlü kitabındaki devrimci şiddet savunusu ve Cezayir Kurtuluş Savaşındaki eylemliliği ile 60'ların radikal akımları üzerinde çok etkili oldu. Rigoberta Menchu: Maya kökenli Guatemala'lı siyasi eylemci ve insan hakları militanı. 1992 Nobel Barış Ödülü sahibi. *I, Rigoberta Menchu* adlı otobiyografik kitabıyla popüler oldu ve 1980'den sonra mülteci olarak geldiği Amerika'da muhafazakar sağın tepkisini çekti. TONU Morrison: Nobel ödüllü ünlü Afro-Amerikan kadın yazar. *Beloved*, *Song of Morrison*, *Sula*, *The Bluest Eye* gibi çok satan romanlarıyla edebiyat çevreleri ve entelektüel yaşamda çok tartışılan bir figür haline geldi.

eğitiminin savsaklandığını, Avrupa'nun müfredattan tamamen dışlandığını; okunması ve anlaması zor bulunanklasikler yerine daha 'yararlı' ve 'kolay' olanların okutulduğunu vurgulayanlar, üniversitede de buna paralel olarak yüksek kültür ürünlerine ve standartlarına karşı düşmanlık sonucunda müfredatın 'bilinç yükseltmeye' dönüştürüldüğünden yakınurlar.³¹ yükseköğretimde kültürün yozlaşması eleştirisi kendine 'homo economicus' ve küreselleşme eleştirisinden de destek bulmaktadır. Buna göre öğrencilerin çoğunun çokkültürcü müfredata sempatik yaklaşımlarının nedeni, herhangi bir ideolojik tavır olmayıp, tamamen mesleki kariyer kaygıları ve kolaylıktan kaynaklanmaktadır. Çünkü, küresel şirket kültürünün öğrencilerde aradığı formasyon, Homer ya da İncil okumaktan çok bilgisayar derslerinin yanısıra çokkültürcülük derslerini almayı gerektirmektedir (ORWIN, 1996: 16).

Çokkültürcülüğe yönelik bir diğer önemli eleştiri, akademide kadro ve müfredat açısından eşit-oransal temsil mantığına yönelen çokkültürcülüğün, tanınma ve kimlik politikası çerçevesinde grup aidiyetlerinin pekişmesine yolaçıyor olmasıdır (NELSON vd., 1996: 233). Üstelik çokkültürcülük farklı gruplar arasında bütünleşmeyi ve uyumu sağlamadığı gibi aksine karşılıklı öfke ve gerilimi beslemektedir. Bu eleştiriye göre, cinsiyet ve etniklik konusunda özcü fikirleri pompalayan bu yaklaşım, farklı olanlarla paylaşılacak bir ortak nokta olduğunu reddetmektedir. üniversiteyi çok doğrudan politik bir yer haline getiren bu eğilim, politik doğruculuk ve solcu McCarthyçilik olarak tezahür etmekte ve çokkültürcülük adı altında beyin yıkama yapılmaktadır.³² Çokkültürcülüğün akademik özgürlüğe de zarar vermeye başladığı yolundaki görüş, yeni sağın çeşitli kurumlara yönelttiği sol liberal elit eleştirisine dayanır. Buna göre üniversitede hakim olan liberal ortodoksibu konunun eleştirel biçimdetartışmasını önleyen ve herkesi 'ırkçılık' ve 'sağcılıkla' suçlayan baskıcı bir atmosfer yaratmıştır. Dolayısıyla bugün üniversitedeki sorun tekkültürcülüğten değil, politik olarak güçlü azınlıkların yaygın ve dağınık olan sessiz çoğunluk üzerindeki baskısından kaynaklanmaktadır (ORWIN, 1996: 113; BRYDEN, 1998: 62). Üniversitenin ne kadar 'politik' bir yer olması ve toplumu ne kadar yansıtması gerektiğine ilişkin tartışmanın veçhelerinden bir diğeri akademik özerklik ve ifade özgürlüğü sorunuyla ilgilidir. Muhafazakar sağ ile liberal sol arasında 1960'lardaki ilişki kalıbının tamamen tersine dönmüş olduğunu belirten Glazer (1995) haklıdır: 60'larda liberal solun asıl kaygısı, üniversiteye özel düzenlemeler yaparak gelişmekte olan radikal davranışları önlemeye kalkışan ve yönetici konumunda olan muhafazakarlara karşı, genel

31 Örneğin Stanford'un müfredatının yeniden düzenlenmesiyle ilgili eleştiriler için bkz. (ORWIN, 1996: 14; GUTMAN, 1996; TAYLOR, 1996).

32 Wake Forest Üniversitesinde birinci sınıf öğrencilerine verilen ve amacı farklılıklara karşı duyarlılığı geliştirmek olan oryantasyon dersini 'beyin yıkama' olarak eleştiren bir yazı için bkz. (KORS, 2000).

yasalara dayanarak daha geniş bir ifade özgürlüğünü sağlamaya çalışmaktı. Özgür ifade hareketi üniversitede genel olarak topluma tanınan tüm özgürlüklerin tanınmasını istiyordu ve bu hareket o zaman mücadeleyi kazanmıştı. O zamanlar akademide genel yasalardan bağımsız olarak öğrencilere ilişkin düzenleme yapmanın savunulması muhafazakar bir konum olarak görülüyordu. Şimdi ise özerk bir kurum olan akademinin kendi bünyesinde bazı farklı kuralları uygulayabileceği ve bunların topluma kıyasla daha 'kısıtlayıcı' kurallar olabileceği görüşü 'liberal' hatta 'radikal' olarak görülüyor ve örneğin ifade kurallarının meşruiyeti tam da buna dayanılarak savunuluyor.³³

3. Liberal Bütünleşme Rüyasının Sonu ve Neo-liberal Korkular

Amerikan idealleri, hakkaniyet, fırsat eşitliği, eğitimde kalite ve standartlar, ırkçılık, sosyal politika, ifade özgürlüğü gibi kavramlar etrafında dönen bu yakıcı tartışma siyahlar ile beyazları keskin biçimde bölmektedir. Safların çok keskinleşmiş olduğu bu ortamda ara konumlar almak giderek zorlaşmaktadır çünkü herkes her an 'ya ırkçı' olmakla ya da 'haksız yere edinilmiş konumları' korumakla ve 'bölücülük' yapmakla suçlanabilir. Burada bu karşılıklı konumlanmaların gerçekte neyi ifade ettiğiyle ilgili bir dizi soru akla geliyor: Bu tartışmaların sembolik anlamı nedir? Neden bu kadar yakıcı biçimde toplumu ikiye bölmektedir? Nasıl bir siyasi, toplumsal ve kültürel atmosfere işaret etmektedir? Neden bir zamanlar Amerikan ideallerine aykırı görünmeyen olumlu eylem şimdi bu kadar skandal bir uygulama olarak görülmektedir? Olumlu eylemle ilgili sorun, bir paylaşım kavgası, yani statü ve ayrıcalıklarını korumak isteyen beyazların karşı-devrimci bir tepkisi olarak mı, yoksa daha çok ideolojik korkuların beslediği sembolik bir sorun olarak mı anlaşılmalıdır? Eğer durum buysa bu tartışmalar ne gibi kolektif korkuları yansıtmaktadır?

Söz konusu tartışmaları kuran söylemleri daha derindeki 'maddi' çıkarları yansıtan ya da gizleyen gölge olgular olarak değil, siyasi alanı kuran, kimlikleri belirleyen temel söylemsel çatışmalar olarak görmek gerekir. Olumlu eylem ve çokkültürcülükle ilgili tüm bu siyasi saflaşmalar daha derin bir düzeyde modernliğin krizi ve yeni sağın etkileri bağlamında Amerikantoplumunun yaşadığı toplumsal ve kamusal parçalanmaya ve bu sürecin yarattığı ideolojik korkulara işaret etmektedir. Siyahlar dağılma, çözülme, sistem tarafından dışlanma ve unutulma korkusunu yaşarlarken, beyazlar da toplumsal bölünme

33 Harvard'lı bir Hukuk Profesörü olan Kennedy'in şu sözleri bu tutumu çok iyi örnekliyor: "Eğer Anayasa Mahkemesi ırkçı sloganlar atmanın anayasal koruma altında olduğuna karar verirse, Harvard Üniversitesi kendi öğrencilerine mahkemenin topluma tanıdığından daha az ifade özgürlüğü tanımalıdır" (aktaran GLAZER, 1995: 33).

ve ırkın giderek daha fazla 'görünür' olması korkusunu yaşıyorlar. Bu durum Amerikan toplumu, kültürü ve siyasetinin umutsuzca kutuplaşmakta olduğunu, 1960'ların liberal bütünleşme umutlarının tükendiğini, kısacası yeni sağla birlikte Amerikan rüyasının kabaşa dönüşmekte olduğunu gösteriyor. 60'larda siyahların liberal sisteme katılmak için vermiş oldukları büyük kitlesel mücadele artık tükenme aşamasına gelmiş gibi görünüyor. Liberal bütünleşmecilikle birlikte ona umutlarını bağlamış, onun içinden filizlenmiş olan Siyah Hareketi de çözülüyor. Şimdi liberal bütünleşme projesinin nasıl dağıldığını, önce siyahların duruş noktasından daha sonra da kurulu düzenin bakış açısından ele almaya çalışacağım.

a. Siyahların Konumu: Dışlanma Korkusu ve Gücenme

Tüm bu tartışmalar hakkında siyahların genel hissi, bariz bir ihanete uğramışlık düşüncesinden kaynaklanan gücenme ve öfke duygularıdır. Olumlu eylem ve üniversitedeki çokkültürcülük tartışmalarını siyahlar, kendilerine yönelik çok boyutlu bir saldırının parçaları olarak algılıyor ve şiddetle tepki veriyorlar. Bu durumu onlar için daha da ağırlaştırıcı bir etken Siyah Hareketinin ve genel olarak siyah cemaatinin 90'larda önemli bir kültürel bunalım ve siyasi liderlik sorunu yaşıyor olması.

Siyah hareketi ve cemaati açısından 1960'lar ile 1990'lar arasındaki farklılık çok bariz bir dönüşüme işaret ediyor. 1980'lere kadar tüm tarihi boyunca güçlü bir liderlik altında birleştirilmiş ve gelişmiş olan siyah hareketi artık ciddi bir liderlik ve kimlik sorunuyla karşı karşıya. Siyahlar ile liberal düzen arasında büyük bunalım sonrasında gelişen uzlaşma, eğer sistemin kuralları liberalleşirse siyahların sistem içinde yukarı doğru hareketlenecekleri varsayımına dayanıyordu. Şimdi ise liberal bütünleşme ve renk-körlüğü ideallerinin yıkıldığı görülüyor. Siyahlar hem kurumsal hem özel düzeyde ırkçılığın hala sürdüğünü ve hatta son zamanlarda güçlü ve bütüncül bir saldırı altında olduklarını; olumlu eyleme yönelik saldırının bunun en iyi göstergesi olduğunu; bu vesileyle beyazların gizli ırkçılığının (siyahlara yönelik haketmeme ve başarısızlık iddiaları) açığa çıkmış olduğunu düşünüyorlar.³⁴ Büyük kentlerin gettolarında sefalet içinde yaşayan siyah kitleleri kendilerini resmi ırkçılık dönemine göre daha az ayrımcılığa uğramış gibi hissetmiyorlar. Tersine dışlanma hissi ve düzene karşı yabancılaşma 90'larda çok daha güçlenmiş görünüyor.

34 Siyahların tehdit algıları o kadar güçlenmiştir ki örneğin, siyahların çoğu AIDS'in özel olarak siyan ırka karşı geliştirildiğine; ayrıca siyah mahallerinde kokain ve diğer uyuşturuculara kasıtlı olarak gözyumulduğuna inanmaktadır. Bkz. (MARABLE, 1996: 13). Bütünlüklü bir saldırı olduğunun bir diğer kanıtı onlara göre seçim yasasında yapılmak istenen ve siyahların temsilini azaltacağından korkulan değişikliklerdir. Seçim yasası için bkz. (VALELLY, 1999).

Levin ile Jeffries olaylarında yüzüstüne çıkan Siyah-Yahudi gerginliği, 60'larda liberal bütünleşmenin liderliğini yapmış olan liberal-siyah koalisyonunun nasıl dağılmakta olduğunun iyi bir kanıtı olarak görülebilir (Marable, 1996: 17). Son yıllarda liberal-Yahudiler siyahları giderek daha fazla anti-semitizm yapmakla suçlarken, siyahlar da liberallerin kendilerine sırtını döndüğünü, olumlu eylem gibi konulardaki tavırlarıyla hızla siyasi olarak muhafazakar kampa kaydığını düşünüyorlar.³⁵ Yahudiler siyahların politik liderlerinin ve son olarak Jeffries'in açıkça anti-semitizm yaptıklarını düşünürken, siyahlar Yahudilerin öfkesinin asıl olarak anti-semitizm ile ilgili olmadığını, daha çok olumlu eylem ve siyah kurtuluş hareketinin eğitimsel ve siyasi kazanımlarına yönelik olduğunu düşünüyorlar. Her iki cemaat de Levin ve Jeffries olaylarında kendi taraflarını kollayarak karşı tarafın uğradığı açık haksızlık ve hakaretler konusunda suskun kalmayı tercih ettikleri için birbirleri nezninde güvenilirliklerini yitiriyorlar. Böylece karşılıklı güvenme ve öfke duygusu giderek güçleniyor.³⁶ Siyahlar liberallerin ırk bazlı olumlu eylemden sınıf bazlı eyleme geçme önerilerine de şüpheyle bakıyorlar. Artık kurumsal ırkçılığın kalmadığını ya da en azından öneminin azaldığını bu nedenle ırk bazlı politikaların yerini sınıf ve ekonomik dezavantaj kriterlerine dayanan programların alması gerektiğini söyleyenlere karşı güven değil, şüphe duyuyor ve bu önerinin siyahların işine yaramayacağını düşünüyorlar.

Siyahların beyaz-liberallere ve genel olarak sisteme karşı öfkesinin büyümesinin temel nedeni kurulu düzenle temas noktalarının giderek azalmaya başlamış olmasıdır. Liberal bütünleşme sadece egemenler tarafından değil, siyah cemaatin kendi iç dinamikleri nedeniyle de sınırlarına dayanmış görünüyor. Cemaatin bir kısmı kendini tamamen liberal sistemle bütünleşmiş ve 'kurtulmuş' hissederken diğerleri ise umutlarını tamamen yitirmiş ve siyasi liderlikten mahrum kalmış görünüyorlar. Siyah cemaati, kendi içinde bölünmüş olması, bir kültürel topluluk olarak akıbetinin belirsiz olması, büyük bir siyasi liderlik sorunu ve daha derin bir kültürel sorun yaşıyor olması gibi nedenlerle kendi içine kapanma, şovenist ve dar toplulukçu tutumlar geliştirme eğilimde. Öte yandan kurulu düzene katılım kanallarını açabilmiş olanlar ise artık düzene

35 Marable, liberal-yahudi siyasi düzen ile köprülerin atılmasında etkili olan başka dinamiklere dikkat çeker. Bunlar arasında siyah liderliği arasında İsrail'den uzaklaşarak Filistin'e sempati gösterme eğiliminin gelişmesi, Yahudilerin sorunlu iç kentlerden müreffeh gettolara kaçmaları, Gökkuşuğu koalisyonu ve Jesse Jackson'a karşı husumet duymaları gibigelişmeleri sayar(1996:17).

36 Jeffries'in anti-semitik yorumlarına tepki göstererek istifasını isteyen New York'un yahudi demokrat valisi şöyle demiştir: "Eğer Jeffries derste Afro-Amerikan çalışmaları yerine bağınazlık öğretiyorsa, tüketiciyi (öğrenci) aldatıyor ve üstelik bunun için devletten maaş alıyor demektir." Levin ise olayın ardından şöyle demişti: "Tüm bu Siyah Çalışmaları meselesi hiçbir kolejde olmaması gereken bir konudur. Çünkü Jeffries ve diğerlerinin öğrencilere öğrettiği şey sadece 'Giriş, Orta ve İleridüzeyde Husumet'den başka bir şey değildi (MARABLE, 1996:15).

ilişkin eleştirel ve dönüştürücü bir güç olmaktan çıkmış durumdadır. Olumlu eylem politikaları sonucunda oluşansiyah orta sınıfın artık bu uygulamayı sorgulamaya başlaması da aslında olumlu eylem politikalarının bir ölçüde amaçlarına ulaşmış olduğu şeklinde değerlendirilebilir.³⁷ 1960 sonrasında siyasi kazanımları üzerinde gelişen siyah orta sınıf kendi kaderini hızla gettolaradaki yoksul siyahlardan ayırıyor. Orta sınıf siyahlarla diğerlerinin arasının giderek açılması, birileri giderek zenginleşirken ötekilerin yoksulluk derecesinin artması siyahları 'farklı dünyaların insanları' olarak bölüyor.³⁸ Sonuçta siyahların liberal düzen içindeki yapısal sorunlarına müdahale etmeyi başaramayan olumlu eylem politikası kısmi de olsa amacına ulaşarak kendi sonunu hazırlamış bulunuyor.

Grup dayanışmasının zayıflamasının bir nedeni sınıfsal farklılaşma ise bir nedeni de farklılaşmaya başlayan grubu bir arada tutacak bir siyasi söylemin ortada olmaması ve liderliğin giderek güç kaybetmesidir. Siyahların 1980'li yıllara kadar, siyah kültüründe her zaman önemli bir yer tutmuş olan Mesihçi bir kurtuluş ve özgürleşme kültürünü yansıtan büyük liderlerin önderliğinde geldiklerini belirten Marable, bu türün son örnekleri olan M.L.King ve Malcom X' den sonra lidersiz kalan siyah cemaatinin şimdi siyasi ve kültürel olarak farklı bir rotaya girmiş olduğunu söyler (1996: 18). 80 sonrası yeni kuşağı belirleyen temel dinamik, sadece gerçek liderlerin olmaması değil, "bu kuşağın hafızasında artık Malcom X ya da King gibi liderlerin olmamasıdır". 90'lardaulusal düzeydeliderliği ele geçiren ve Cökkuşağı Koalisyonunu oluşturmaya çalışan Jesse Jackson ise Siyah Hareketinin siyasi tükenişini temsil etmektedir. Hareketin kendisinden çok liderin başarısı için çalışan Jackson liderliğindeki koalisyonun başarısızlığı aslında liberal bütünleşmeciliğin sınırlarını gösterir. Çünkü Amerikan liberalizmine ilişkin olarakıçerden (Demokrat Parti yoluyla) ve ilerice bir canlanış beklemenin hayalcilik olduğunu kanıtlamıştır (MARABLE, 1996: 20).

Masihçi liderlik ve kurtuluş umutları sönünce, siyahlar kültürel ve psikolojik olarak kendilerine dönmekte, yaşama tutunmak için gerekli sembol ve imajlar öne çıkarılmaktadır. Siyah cemaatin yaşadığı bu derin kriz sonucunda ortaya C. West'in³⁹ 'varoluşsal nihilizm' ve 'ontolojik köksüzlük' dediği şey

37 Örneğin 'artık kendi ayaklarımız üzerinde durmalıyız diyen Loury (1997) ve olumlu eylemi aşağılayıcı bulan Carter (1991) bu tutumu iyi örnekler.

38 1989'da yedi siyah aileden biri yıllık 50 bin doları geçen bir gelire sahipken, ortalama bir siyah ailenin yıllık geliri 22 bin doların altındaydı. Her ikisi de üniversite mezunu olan evli çiftler, aynı durumdaki beyaz ailelerin gelirinin %93'ünü elde ediyorlardı. Öte yandan 1990'larda siyahların yıllık ortalama geliri beyazların sadece %56'sı kadardı. (ki bu oran 1975'de %63 idi). Ayrıca siyah kadının hane reisi olduğu ailelerin yıllık geliri 9600 doların altındaydı (Marable, 1996: 22).

39 Cornell West, Harvard Üniversitesinde Afro-Amerikan Çalışmaları ve Din Felsefesi Profesörüdür. 'Race Matters' adlı çok satan kitabın yazarı olan West, aynı zamanda entelektüel hayatta etkili bir konumu olan iyi bir hatip ve eleştirmen olarak tanınır.

çıkıyor. Martin L. King'den sonra Amerikanın demokrasi anlayışını derinleştiremediğini; ırkçılık, yoksulluk ve militarizmin hala tehdit olduğunu ve bu nedenle yaygın bir nihilizm deneyimi yaşandığını belirten West, bu deneyimin en yakıcı biçimini aldığı yoksul siyah Amerikanın 'ruhsal hastalığından' sözeder.⁴⁰ Korkutucu bir anlamsızlık, umutsuzluk ve sevgisizlik yaşantısı ile başatma deneyimi olarak nihilizm, genel bir güvensizlik, özne olma algısının kaybolması, kişisel hayatta süreklilik ve anlamlılık kaybı, haz peşinde koşan ve acıdan kaçan sıkıntı içinde bir hayat anlamına gelir (GREEN, 1998: 430). Yaygın ve kronik işsizlik ve eğitimsizliğin yanısıra, hafıza ve umut barındıran yerel cemaatler ile canlı ilişkilerin kaybolmuş olması ontolojik köksüzlüğü yaratan temel etkenlerden birisidir. Ona göre bu kolektif depresyon hali "her zaman Amerika'nın vaadedilmiş topraklar arayışı hengamesine dahil olmuş olan siyahların artık, umut ve özgürlük inancını kaybetmiş ve acımasız bir ahlaki varoluş tarzına saplanmış olmalarından" kaynaklanmaktadır.

b. Neo-Liberal Korkular

Siyahların nezninde liberal umutların tüketişinin asıl kaynağı 1980 sonrasında yaşanan neo-liberal dönüşümlerin toplum üzerindeki derin etkilerinde aranmalıdır. Olumlu eylem ve diğer tartışmalar sürecinde ortaya çıkan hassasiyetler egemenler nezninde de temel bazı neo-liberal ideolojik korkuların geliştiğine işaret etmektedir.

Olumlu eylem tartışmasında öne çıkan korkulardan biri neo-liberalizmin bürokratik-terapatik devlet korkusudur. Bir zamanlar liberalizm ile devlet müdahalesi birbirini destekler şeyler gibi görünürken artık devlet müdahalesini çağırın ya da özel-kamu ayırımını bulanıklaştıran herşeye karşı aşırı duyarlılık gösterilmeye başlanmıştır. İrk ve grup terimlerinin bu derece rahatsızlık yaratmasının bir nedeni bunların bürokratik devlet müdahalesinin araçları olarak görülmesinden kaynaklanır. Merkezdeki bürokrasilerin özel hayatı istedikleri gibi düzenleme gücünün artmasından endişe edenler, olumlu eylem programını istihdam piyasasının ulusallaşması yönünde bir eğilim ve özel kurumlara karşı bir tehdit olarak görürler (FRIED, 1999: 52). Yeni sağın siyasi söyleminde merkezi bir yeri olan 60'lı yıllar eleştirisi bu tartışmada da ortaya çıkar. Olumlu eylem tartışması yeni sağın Amerikan tarihiyle ve 60'ların Yurttaş Hareketiyle hesaplaştığı bir zemin yaratmış gibidir. Bu bağlamda Yurttaş Hareketinin amaçları sorgulanmaya ve bu hareket ile olumlu eylem politikaları ile arasındaki süreklilik vurgulanmaya başlanır.⁴¹ Yurttaş Hareketinin amacının

40 West'in görüşleri için bkz. (MARABLE, 1996:20; GREEN, 1998).

41 Bu konuda Telos dergisinin 1996 tarihli 106. sayısında çok sayıda kişinin katılmış olduğu önemli bir tartışma gerçekleşmiştir. Bkz. (GONZALES, 1996; COTTFRIED, 1996; FARBER, 1996; OST, 1996; MURRAY, 1996).

formel eşitlik ve sosyal adaleti sağlamak mı olduğu yoksa manajeryal/terapatik bir devlet kurma yolundaki büyük bir komplonun ilk adımını mı temsil ettiği sorusu öne çıkmaya başlar. Örneğin bölgesel otoriteleri zayıflatmayı ve merkezi idare tarafından dayatılan bir 'eşitliği' herkes için hakim kılmayı amaçlayan bu yasanın idari-terapatik devletin gelişiminde bir evrim noktası olduğuna inanan Gottfried, 1964 sonrasında birçok uygulamaların anayasaya uygunluğunu sorgular: ona göre seçim bölgelerinin ırka göre düzenlenmesi, şirketler ve üniversitelerin dava tehdidi ve federal mali desteği kesme gibi yollarla korkutularak ırksal ve cinsel kotaların uygulanmasının dayatılması ve yerel yargılamaların federal hukuk lehine zayıflatılması gibi uygulamalarda amaç hep, "çözülmekte olan topluma kamu yönetiminin terapatik müdahalelerde bulunması" olmuştur (1996: 140).

Ancak yeni sağın bürokratik devlet eleştirisi tipik olarak devlet müdahalesi eleştirisiyle sınırlı kalmaz ve bizzat eşitlik fikrinin sorgulanmasına kadar 'ileri' gider. Gerçekten siyasi olarak formel eşitliğin sınırlarına gelindiğinde ileriye geçmenin mümkün olmadığına inananlar için, geriye adım atmak ve eşitsizlik fikrini açıkça olmasa da zımnın savunmak zorunlu olmaktadır. Buradaki argüman, formel eşitliğin sağlanması sonucunda kurumsal ırkçılığın ortadan kalkmış olduğu, onun ötesinde hala devam eden kişisel düzeydeki ırkçılığa ise resmi ve yasal yollarla müdahale edilemeyeceği şeklindedir. Örneğin Gonzales'e göre, "kurumsal yapının renk körü olmasını sağlayarak geçmiş ayrımcılığın izlerini silmek ve bu tortulaşmış haksızlıkları idari mekanizmalarla yok etmek mümkün değildir, çünkü bunlar toplumun ve biyolojinin derinlerine işlemiştir (1996: 164). Burada neo-liberalizmin siyasal söyleminde etkili olan tipik gerici retoriklerin işbaşında olduğunu görürüz. Buna göre toplumun derinine işlemiş olan haksızlıklara yönelik her politik müdahale, kendi kendini tahrip etmeye ya da istenmeyen sonuçlar doğurmaya mahkumdur.⁴²

İrk ve grup terimleriyle konuşmaktan duyulan ve terapatik devlet korkusu olarak somutlaşan korku neoliberal zihniyetin daha derin korkularını yansıtmaktadır. Aslında liberalizm-neo-liberalizm ilk bakışta, söylemsel olarak en 'korkusuz' ideoloji gibi görünür. Diğerlerini topluma güvenmemekle, gereksiz korku ve paranovalarla boğuşmakla suçlayan liberalizm-neo-liberalizm, her vesileyle toplumu ve bireyi kendi doğal gelişimine bırakmak gerektiğini savunur. Oysa neo-liberalizmin bu kibirli özgüveninin arkasında kendine özgü bir korku yatar. Bu korku siyasi irade, kolektif eylem ve dönüştürmeyle ilgilidir. Toplumsal hayatın 'acı gerçeklerinden' duyulan bu korku, hayatın eldeki birkaç temel liberal ilkeye uymadığını, liberalizmin bir

42 Gericiliğe özgü 'aksi tesir', 'boşunalık' ve 'tehlikeye atma' retoriklerinin analizi için bkz. (HIRSCHMAN, 1994).

ideoloji olarak toplumu anlamaya ve sorunlarını çözmeye yeterli-uygun olmadığını inkar etme güdüsüne dayanır. Bu nedenle liberalizm, elindeki araçlarla çözemeyeceği, elindeki paradigmaya uymayan gerçekleri görmezden gelmek, 'körleşmek' zorundadır. Tüm siyasi ideolojiler için belirli düzeylerde geçerli olan bu 'körleşme' hali liberalizm ve özellikle neo-liberalizm için özel bir öneme sahip gibidir. Örneğin liberalizm "cinsiyet körü", 'renk körü' olmayı ideal olarak sunar.İçinden geçtiğimiz dönemde ise neo-liberalizmin ifade ettiği toplumsal 'körlük' son haddine varmış görünmektedir. Giderek daha fazla ve çeşitli kamusal sorunu kamusal görüş ve tartışma alanından çıkarmak neo-liberalizmin temel stratejisi haline gelmiştir.

Toplumsal parçalanma ve kutuplaşmanın artması, ırkın 'resmi ve sürekli bir değişken' haline gelmesi gibi korkular neo-liberalizmin etkisi altında çözülen toplumun kendine ait korkularını yansıtmakta ve söylemsel kaydırmalar yoluyla bu korkuların sorumluları olarak siyahlar hedef gösterilmektedir. Egemen söylem, adaletsizlik ve toplumsal parçalanmadan artık ırkçılığı değil, siyahların bizzat kendilerini veya siyahların lehine sayılan olumlu eylem gibi uygulamaları sorumlu görmektedir. 'Yale ya da Kodes' ikilemi bu söylemsel kaydırmaları çok iyi anlatır.

Açıkça ifade edilen korkulardan en önemlisi hiç kuşkusuz toplumsal parçalanmayla ilgilidir. Ama bunun arkasında asıl olarak ırkın bu kadar 'görünür' olmasıyla ilgili bir başka kaygı yatmaktadır. Bakke davasında hakim, tercihlerin ancak geçici olabileceğini ve nihai amacın renk körü bir topluma ulaşmak olduğunu söylemiş, ancak bunun yüzyıllar alabileceğini de belirtmişti. Şimdi uzun süren bu uygulamanın bir norm halini alması ve ırkı resmi ve 'sürekli bir değişken' haline getirmesinden korkulmaktadır. Bu nedenle artık ırkın kamusal görüş alanından çıkarılması gerektiği önerilmektedir. İrka dayalı düzenlemelerin 'iyi niyetli' de olsa her zaman ırksal bölünme süreçlerini tersinden beslemesinin taşıdığı doğrudur ve özellikle Amerika gibi liberal bir siyasi kültürde bu tür düzenlemelerin meşruiyetinin her zaman tartışmalı olması doğaldır. Peki ama neden bu tür düzenlemeler 60'larda değil de şimdi bu derece rahatsız edici olmaya başlamıştır? Neden ırkın 'görünür' olması şimdi bu kadar sorun yaratmaktadır? Renk körlüğünü savunanlara göre bunun nedeni kurumsal ırkçılığın artık ortadan kalkmış olması, yani ırkın, Amerikan toplumunda bireyin yazgısını belirleyen önemli bir değişken olmaktan çıkmış olmasıdır. Kişisel düzeyde var olmaya hala devam edentortulaşmış tutumlar karşısında ise yapılacak pek fazla bir şey yoktur. Gerçekten Amerikan toplumunda ırk, toplumsal önemini kaybettiği için kamusal görüş alanından çıkması gereken bir değişken midir yoksa sorun, verili liberal düzenin sınırlarına gelmiş olunmasıyla mı ilgilidir? İrk sorununun bugün varmış olduğu somut duruma müdahale etmenin araçları liberal düzenin sınırlarını aşmakta mıdır?

'Yale ya da Kodes' ikilemi bu sorunun derinine inmemizi sağlar. Olumlu eyleme karşı çıkanlar konunun, 'siyahlar sanki böyle bir seçeneğe sıkışmışlar' gibi tartışılmasını eleştirmektedirler. Bu eleştiri haksızdır çünkü toplumsal gelişme tam da bu yödedir. Siyah cemaati ya toptan ve radikal bir dışlanma ya da en yüksek düzeyde bütünleşme kutupları arasında bölünmeye başlamıştır. Tercihe karşı çıkanlar, üniversiteye giremeyen siyahın herşeyi kaybedeceği korkusunu yersiz bulurlar. Oysa burada tam da herşeyini kaybedenlerle ilgili bir korku vardır.⁴³ Olumlu eylem tartışmalarındaki neo-liberal bölünme korkusu, aslında görülen ama görülmek istenmeyen, inkar edilen bir toplumsal gerçeğe işaret etmektedir. Bu asıl olarak 'kodes' seçeneğinin işaret ettiği enalttakiler (underclass)⁴⁴ olgusundan duyulan korkudur. Bu nedenle neo-liberal söylemde toplumsal parçalanma ve ırkçılığın kaynağı artık farklı şekilde kodlanmaktadır. Liberal bütünleşme rüyasının hazin sonundan siyahlar ve özel olarak enalttakiler sorumludur. Olumlu eylemden sonra kurumsal ırkçılık ortadan kalktığına göre artık sorun siyah ırkçılığı ve dip-sınıfların sistem dışı davranışları sorunu olarak görülmeye başlanır. Bütünleşmeyi istemeyen, 'tersinden ırkçılık' ve şovenizm yaparak toplumsal uyumu bozanlar asılondur.⁴⁵

Bitirirken

Bu yazıda siyaset kuramında önemli bir yer edinmiş olan çokkültürcülük tartışmasını somut bir bağlamda değerlendirmeyi amaçladım. Amerikan üniversiteleriyle sınırladığım bu bağlamı, 1980 sonrası bu ülkenin yaşadığı toplumsal dönüşümler çerçevesinde liberal bütünleşmeciliğin tükenişinden kaynaklanan neo-liberal korkular üzerinden oluşturmaya çalıştım. Bu yazı, şimdiden devasa bir boyut edinen çokkültürcülük literatürünü tüm boyutlarıyla irdelemeyi amaçlamış değildir ve bu anlamda iddiaları sınırlıdır. Çokkültürcülük burada özel olarak üniversite üzerinden ve ağırlıklı olarak siyah sorunu üzerinden tartışılmıştır. Bu yazının sınırları çok dar çizilmiş olmakla birlikte genel olarak çokkültürcülük tartışmalarına ilişkin bazı önemli imaları olduğunu düşünüyorum.

İlkin burada çizmiş olduğum genel bağlamın Amerika dışında genel olarak gelişmiş batılı ülkeler için de geçerli olduğu söylenebilir. Yani örgütlü modernliğin çözülüşü, refah devleti ve liberal bütünleşmeciliğin krizi, yeni sağ ve neo-liberalizmin toplumsal etkileri eksenlerinin gelişmiş batılı ülkeler

43 En alttakilerden duyulan korkuyu küreselleşme ve tüketim kültürü bağlamında çözümleyen bir yaklaşım için bkz. (BAUMAN, 1997; 1999).

44 Enalttakiler sorunuyla ilgili tartışma için bkz. (WILSON, 1987; MORRIS, 1994, BAUMAN, 1999).

45 Bu konuyla ilgili tartışmalar için bkz. (OST, 1996; MURRAY, 1996; FARBER, 1996).

açısından çokkültürcülük sorununun temelini oluşturduğunu söylemek mümkün. İkinci olarak Amerikan ırkçılık deneyiminin tüm özgüllüğüne rağmen, çokkültürcülük tartışmasında ufuk açıcı olduğuna inanıyorum. Bunun nedeni siyahların içinde yaşadıkları toplumun eşit bir parçası olmak için uzun süreli bir mücadele vermiş olmalarından kaynaklanıyor. Bu mücadelenin nasıl bir seyir izlediğini, nerelerde takıldığını, neden tükendiğini anlamak ve geleceğe yönelik ne gibi umutlar beslenebileceğini görmek herkes için aydınlatıcı olabilir.

Ne yazık ki Siyah Hareketi bugün bir tükenme noktasına varmış görünüyor. Bu da 1960'larda olduğu gibi Siyah Hareketin kendini aynı zamanda tüm toplumun demokratikleşmesi için uğraşan bir siyasi güç olarak sunabilme kapasitesini kaybetmiş olmasından kaynaklanıyor. Diğer ezilen gruplarla birlikte davranabilmek için neo-liberalizmin sadece etnik azınlıklara değil, herkese yönelikbütünsel bir saldırısı olduğunu ve buna uygun siyasi söylem ve stratejilerin kurulması gerektiğini görmek gerekiyor. Oysa neo-liberalizmin büyük başarısı herkesi kendi içine dönmeye ve kendini kurtarmaya zorluyor olması. İzolasyon sonucunda gelişen şovenizm yoluyla neo-liberalizme karşı mücadele vermekmümkün görünmüyor. Öte yandan olumlu eylem gibi yöntemlerin de daha büyük radikal dönüşümlerin parçası olmadıkça nasıl belirli bir sürede kendi sonunu hazırlayabileceği ortaya çıkıyor. Bunun nedeni ancak sınırlı sayıda siyahın faydalanabildiği bu önlemlerin siyahların yapısal durumlarına müdahale edemediği gibi, orta vadede siyahların arasındaki sınıfsal ayrımları güçlendirme riski taşımasıdır. Benzer şekilde mevcut çokkültürcülük eğitimi de kendine içine kapanarak elde ettiği marjinal bir konumdan politik güç kazanmaya çalışma ya da bununla yetinme riskini taşımaktadır. Çokkültürcülüğün siyasi risklerinden bir tanesi de siyasi düzeyde tanınma talebine dayanan bir kimlik politikasına evrilme riskidir. Bu eğilim parametreleri neo-liberal dönüşüm tarafından belirlenen bir zeminde ona karşı onun silahlarıyla yanıt vermeye çalışan trajik bir varoluşa işaret eder. Kimlik politikası, şovenizme yolaçmayıp, en iyi ihtimalle daha 'düzenli' ve 'barışçıl' bir biçimde de olsa nihayetinde kamusal parçalanmanın artmasına hizmet edecektir. Öte yandan çokkültürcülüğün taşıdığı radikal potansiyel ancak demokrasinin derinleştirilmesi-radikalleştirilmesi ve toplumsal güçlenme çerçevesinde savunulduğunda ortaya çıkarılabilir. Böyle olunca o ya da bu kültürel grubun haklarıyla ilgili değil, tüm bir toplumun anlam, değer, öz-saygı, öz-güçlenme sorunlarına kısacası eşitlik ve özgürlük ideallerine yönelik yeni bir açılım sağlar. Çokkültürcülük ileher türlü toplumsal eşitsizlik ve güçlenme arasında teoride kurulmuş olan bağların pratikte de kurulmasının tek yolu budur.

Yazımı siyah düşünür Marable'ın (1996: 25) sözleriyle bitirmek istiyorum:

"Siyah Amerika hala kendini Amerikan demokrasinin geçerlilik ve gerçekliğinin litmus testi olarak görüyor... *Tam da burada, yaniinanç ile siyasi iradenin, ruh ile mücadelenin kesiştiği yerde, Siyah Kurtuluş Hareketinin, şovenizm ve*

izolasyonun zincirlerini kırarak, yeniden hayata dönmesi zorunludur... Bu süreçte tam eşitlik ve ekonomik adaletin vaadedilen topraklarına ulaşmanın mümkün olduğunu keşfedeceğiz. Ama ancak diğer ezilen gruplarla - özellikle Latinler, Kızılderililer, Arap, Asya-Pasifik kökenli Amerikalılar, tüm etnik grupların işsiz, sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı olanlarıyla- birlikte olursak... Bu bilinç sıçrayışı, kendi siyasi, eğitimsel ve toplumsal amaçlarımızı gerçekten çoğunlukçu bir tarzda tanımlama arzumuzla bağlantılıdır ki ancak böylece tüm toplumun iyiliği adına konuşmuş ve Siyah Kurtuluş Mücadelesinin yeni bir evresine çıkmış olacağız."

Kaynakça

- ARONOWITZ, Stanley / GIROUX, Henry (1986). *Education Under Siege: The Conservative, Liberal, and Radical Debate over Schooling* (London: Routledge and Kegan Paul).
- ARONOWITZ, Stanley / GIROUX, Henry (1991). *The Postmodern Education: Politics, Culture and Social Criticism* (Minneapolis: University of Minneapolis Pr.).
- BACCHI, C. Lee (1996). *The Politics of Affirmative Action: Women, Equality and Category Politics* (London: Sage).
- BAÜMAN, Zygmunt (1999a). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar* (İstanbul:Sarmal) (Çev. Ü. Öktem).
- BAÜMAN, Zygmunt (1999b). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçlar* (İstanbul: Ayrıntı) (Çev. A. Yılmaz).
- BRYDEN, David (1998). "The False Promise of Compromise." *The Public Interest*, Winter: 50-63.
- CAHN, Steven (1995). *The Affirmative Action Debate* (NY: Routledge).
- CARTER, Stephan L. (1991). *Reflections of an Affirmative Action Baby* (NY: Basic Books).
- CITRIN, Jack (1996). "Affirmative Action in the People's Court." *The Public Interest*, Winter: 39-57.
- EPSTEIN, Richard (1999). "Unexplored Tributaries." *Reason*, February: 61-67.
- FARBER, Seth (1996). "Murray and the Revolt of the Elites." *Telos*, 106: 142-147.
- FRIED, Charles (1999). "Uneasy Preferences: Affirmative Action in Retrospect." *The American Prospect*, 50: 45-64.
- GLAZER, Nathan (1987). *Affirmative Discrimination: Ethnic Inequality and Public Policy* (Cambridge: Harvard University Press).
- GLAZER, Nathan (1995). "Levin, Jeffries and the Fate of Academic Autonomy." *The Public Interest*, Summer: 14-39.
- GLAZER, Nathan (1999). "The Case for Racial Preferences." *The Public Interest*, Spring: 45-63.
- GONZALES, Moishe (1996). "Affirmative Action and its Discontents." *Telos*, 106: 157-165.
- GOTTFRIED, Paul (1996). "On the Civil Rights Movement: Reply to Murray." *Telos*, 106:139-155.
- GREEN, Judith M. (1998). "Educational Multiculturalism, Critical Pluralism, and Deep Democracy," WILLETT, C. (ed).. *Theorising Multiculturalism: A Guide to Current Debate* (London: Blackwell): 422- 448.
- GREENE, Kathane W. (1989). *Affirmative Action and the Principles of Justice* (NY: Greenwood).
- GÜTMAN, Amy (der) (1996). *Çokkültürlülük* (İstanbul:Yapı Kredi Yayınları).
- HIRSCHMAN, Albert O. (1994). *Gericiliğin Retorik* (İstanbul: İletişim) (Çev. Y. Alogan).

- KORS, Alan C. (2000), "Thought Reform 101: The Orwellian Implications of Today's College Orientation," *Reason*, March: 26-34.
- KORS, Alan C. (1999), "Cracking the Speech Code," *Reason*, July:31-39.
- LOURY, Glenn C. (1997), "How to Mend Affirmative Action," *The Public Interest*, Spring: 33-43.
- MARABLE, Manning (1996), *Beyond Black and White* (USA: Verso).
- MORRIS, Lydia (1994), *Dangerous Classes: The Underclass and Social Citizenship* (London: Routledge).
- MURRAY, Hugh (1995), "Race and Social Science," *Telos*, 105:173-192.
- MURRAY, Hugh (1996), "Response to Gottfried, Farber and Ost," *Telos*, 106: 152-155.
- NELSON, J.L / CARLSON, K / PALONSKY, S.B. (1996), *Critical Issues in Education* (New York: McGraw Hill Companies).
- ORWIN, Clifford(1996), "All Quiet on the (Post) Western Front?," *The Public Interest*, Spring: 3-21.
- OST, David (1996), "Race and Bad Social Science: Reply to Murray," *Telos*, 106:147-152.
- SCHRAG, Peter (1999a), "The End of the Second Chance: The Crusade Against Remedial Education," *The American Prospect*, 44: 68-74.
- SCHRAG, Peter (1999b), "The Diversity Defense," *The American Prospect*, 46:57-60.
- SKRENTNY, J.D. (1996), *The Ironies of Affirmative Action: Politics, Culture and Justice in America* (Chicago: Chicago Press).
- SLEETER, Christine E. (1991), "Multicultural Education and Empowerment," SLEETER, C. (ed), *Empowerment through Multicultural Education* (New York: State University of NY Press).
- TAYLOR, Charles (1996), "Tanınma Politikası," GUTMAN, Amy (ed), *Çokkültürlülük* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).
- TAYLOR, Ula (1999), "Proposition 209 and the Affirmative action Debate on the University of California Campuses," *Feminist Studies*, 25/1:95-103.
- THERSTROM, Stephan (1998), "Farewell to Preferences?," *The Public Interest*, Winter: 34-49.
- TROW, Martin (1998), "California after Racial Preferences," *The Public Interest*, Spring:64-85.
- VALELLY, Richard (1999), "Voting Rights in Jeopardy," *The American Prospect*, 46: 43-49.
- WILSON, William J. (1987), *The Truly Disadvantaged: The inner City, The Underclass and the Public Policy* (Chicago: University of Chicago Press).
- WILSON, William J. (1999), "Affirming Opportunity," *The American Prospect*, 46: 61-64.